

Ж.Ж. Ермакова* , Ж.Б. Ранов

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

*e-mail: Zhanna.yermekova@kaznu.edu.kz

ИНВЕСТИЦИЯЛАРДЫ ТАРТУДАҒЫ АРНАЙЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ АЙМАҚТАРДЫҢ РӨЛІ: «ҚОРҒАС-ШЫҒЫС ҚАҚПАСЫ» АРНАЙЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ АЙМАҒЫНЫҢ ТӘЖІРИБЕСІ

Жаһандану және капитал қозғалысының күшеюі жағдайында инвестиция тарту елдердің тұрақты экономикалық дамуын қамтамасыз ететін негізгі факторлардың біріне айналууда. Осы тұрғыда арнайы экономикалық аймақтар (АЭА) инвестициялық белсенділікті ынталандырудың тиімді құралы ретінде кеңінен қолданылууда. Қазақстанда АЭА-ларды дамыту индустриялық-инновациялық саясаттың маңызды бағыты болып табылады. Алайда, АЭА-лардың нақты инвестициялық тиімділігі, әсіресе шекаралық және логистикалық әлеуеті жоғары аймақтарда, жан-жақты ғылыми талдауды қажет етеді. Осыған байланысты «Қорғас–Шығыс қақпасы» арнайы экономикалық аймағының инвестиция тартудағы рөлін зерттеу өзекті болып табылады, себебі ол Еуразиялық транзиттік дәліздердің тоғысында орналасқан және халықаралық экономикалық ынтымақтастықтың маңызды элементі саналады. Зерттеудің негізгі мақсаты – инвестицияларды тартудағы арнайы экономикалық аймақтардың рөлін айқындау және «Қорғас–Шығыс қақпасы» арнайы экономикалық аймағының даму ерекшеліктерін айқындау.

Зерттеу нәтижесінде АЭА-ның инвестициялық тартымдылығы салықтық және кедендік преференцияларды берумен ғана емес, сонымен қатар инфрақұрылымның, институционалдық ортаның сапасымен, географиялық орналасуымен және халықаралық көлік-логистикалық маршруттарға қолжетімділікпен айқындалатыны анықталды. Талдау «Қорғас–Шығыс қақпасы» АЭА-ның өңірдің көліктік-логистикалық және өндірістік қызметіне инвестициялар тартудағы маңызды рөлін көрсетті. Сонымен қатар инфрақұрылымды одан әрі дамыту, басқару тиімділігін арттыру және аймақтың инвестициялық әлеуетін кеңейту қажеттілігіне байланысты шектеулер анықталды. Осы негізде инфрақұрылымды дамытуға, инвесторларды тарту тетіктерін жетілдіруге және оның трансшекаралық логистикалық функциясын күшейтуге бағытталған «Қорғас–Шығыс қақпасы» АЭА инвестициялық тартымдылығын арттыру бағыттары ұсынылды.

Зерттеудің теориялық маңыздылығы. Институционалдық және инфрақұрылымдық факторлардың өзара байланысы тұрғысынан арнайы экономикалық аймақтардың инвестицияларын тарту тетіктерін нақтылаумен анықталады. Зерттеудің ғылыми үлесі «Қорғас–Шығыс қақпасы» АЭА мысалында көрсетілген факторлардың әсерін жүйелеу және Қазақстанның трансшекаралық АЭА жағдайларына теориялық тәсілдерді бейімдеу. Бұл нәтижелер АЭА инвестициялық тиімділігін бағалау кезінде ресми инфрақұрылымдық қамтамасыз ету көрсеткіштерін саралаудың және оны нақты пайдаланудың маңыздылығын көрсетеді.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы. Зерттеу барысында алынған нәтижелер мен ұсыныстар Қазақстандағы арнайы экономикалық аймақтарды дамыту саясатын жетілдіруде, инвестициялық бағдарламаларды әзірлеуде, сондай-ақ өңірлік даму стратегияларын қалыптастыруда қолданылуы мүмкін.

Түйін сөздер: арнайы экономикалық аймақ, инвестиция, аймақтық даму, Қорғас–Шығыс қақпасы, инвестициялық тартымдылық.

Zh.Zh. Yermekova*, Zh. Ranov

Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

*e-mail: Zhanna.yermekova@kaznu.edu.kz

The role of special economic zones in attracting investments: the experience of the Khorgos–Eastern Gate Special Economic Zone

In the context of globalization and increased capital flows, attracting investments is becoming one of the main factors ensuring sustainable economic development of countries. In this context, special economic zones (SEZs) are widely used as an effective tool to stimulate investment activity. The development of the SEZ in Kazakhstan is an important area of the industrial and innovation policy of the state.

However, the real investment efficiency of SEZs, especially in regions with high border and logistics potential, requires a comprehensive scientific analysis. In this regard, studying the role of the Khorgos–Eastern Gate special economic zone in attracting investments is relevant, since it is located at the junction of the Eurasian transit corridors and is an important element of international economic cooperation. The main purpose of the study is to determine the role of special economic zones in attracting investments and to determine the specifics of the development of the Khorgos–Eastern Gate special economic zone.

As a result of the study, it was found that the investment attractiveness of the SEZ is determined not only by the provision of tax and customs preferences, but also by the quality of infrastructure, institutional environment, geographical location and access to international transport and logistics routes. The analysis showed the significant role of the Khorgos–Eastern Gate SEZ in attracting investments in the transport, logistics and production activities of the region. At the same time, the limitations associated with the need for further infrastructure development, increased management efficiency and expansion of the investment potential of the zone have been identified. On this basis, the directions of increasing the investment attractiveness of the Khorgos–Eastern Gate SEZ are proposed, focused on infrastructure development, improving investor attraction mechanisms and strengthening its cross-border logistics function.

The theoretical significance of the study. It is determined by clarifying the mechanisms for attracting investments of special economic zones in terms of the relationship between institutional and infrastructural factors. The scientific contribution of the study is the systematization of the influence of factors reflected in the example of the Khorgos–Eastern Gate SEZ and the adaptation of theoretical approaches to the conditions of the transboundary SEZs of Kazakhstan. These results emphasize the importance of differentiating the indicators of official infrastructure provision and its actual use in assessing the investment efficiency of the SEZ.

Practical significance of the research. The results and suggestions obtained during the research can be used in improving the policy of development of special economic zones in Kazakhstan, developing investment programs, as well as shaping regional development strategies.

Keywords: special economic zone, investments, regional development, Khorgos–Eastern Gate, investment attractiveness.

Ж.Ж. Ермакова*, Ж.Б. Ранов

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан

*e-mail: Zhanna.yermekova@kaznu.edu.kz

Роль специальных экономических зон в привлечении инвестиций: опыт специальной экономической зоны «Хоргос–Восточные ворота»

В условиях глобализации и усиления движения капитала привлечение инвестиций становится одним из основных факторов, обеспечивающих устойчивое экономическое развитие стран. В этом контексте специальные экономические зоны (СЭЗ) широко используются как эффективный инструмент стимулирования инвестиционной активности. Развитие СЭЗ в Казахстане является важным направлением индустриально-инновационной политики государства. Однако реальная инвестиционная эффективность СЭЗ, особенно в регионах с высоким пограничным и логистическим потенциалом, требует всестороннего научного анализа. В этой связи изучение роли специальной экономической зоны «Хоргос–Восточные ворота» в привлечении инвестиций является актуальным, поскольку она расположена на стыке евразийских транзитных коридоров и является важным элементом международного экономического сотрудничества. Основная цель исследования – определение роли специальных экономических зон в привлечении инвестиций и определение особенностей развития специальной экономической зоны «Хоргос–Восточные ворота».

В результате исследования установлено, что инвестиционная привлекательность СЭЗ определяется не только предоставлением налоговых и таможенных преференций, но и качеством инфраструктуры, институциональной среды, географическим положением и доступом к международным транспортно-логистическим маршрутам. Анализ показал значительную роль СЭЗ «Хоргос–Восточные ворота» в привлечении инвестиций в транспортно-логистическую и производственную деятельность региона. Вместе с тем выявлены ограничения, связанные с необходимостью дальнейшего развития инфраструктуры, повышения эффективности управления и расширения инвестиционного потенциала зоны. На этой основе предложены направления повышения инвестиционной привлекательности СЭЗ «Хоргос–Восточные ворота», ориентированные на развитие инфраструктуры, совершенствование механизмов привлечения инвесторов и усиление её трансграничной логистической функции.

Теоретическая значимость исследования. Определяется уточнением механизмов привлечения инвестиций специальных экономических зон с точки зрения взаимосвязи институциональных и инфраструктурных факторов. Научный вклад исследования систематизация влияния

факторов, отраженных на примере СЭЗ «Хоргос–Восточные ворота» и адаптация теоретических подходов к условиям трансграничных СЭЗ Казахстана. Эти результаты подчеркивают важность дифференциации показателей официального инфраструктурного обеспечения и его фактического использования при оценке инвестиционной эффективности СЭЗ.

Практическая значимость исследования. Полученные в ходе исследования результаты и предложения могут быть использованы в совершенствовании политики развития специальных экономических зон в Казахстане, разработке инвестиционных программ, а также формировании стратегий регионального развития.

Ключевые слова: специальная экономическая зона, инвестиции, региональное развитие, Хоргос–Восточные ворота, инвестиционная привлекательность.

Кіріспе

Шетелдік инвестицияларды тарту құралдарының бірі ерекше экономикалық аймақтар (АЭА) – өз резиденттеріне белгілі бір өндірістік қызметті жүзеге асыру және қызметтер көрсету үшін инфрақұрылымға қаржылық жеңілдіктер мен артықшылықты қолжетімділік беретін, өз басқару органдары бар шектеулі (кейде шартты) аумақтар болып табылады. Бүкіл әлемде АЭА санының қарқынды өсуі мемлекеттердің инвестициялар үшін күрес жөніндегі күш-жігерінің көрінісі болды.

Мемлекеттік органдардың АЭА құруға мүдделілігі үш негізгі себепке байланысты. Біріншіден, бүкіл экономиканы және барлық салаларды бір уақытта дамыту қажеттілігі жоқ, бұл үлкен және әртекті аумағы бар елдер үшін маңызды. Екіншіден, белгілі бір құқықтық және әкімшілік режимді жабық кеңістікте орнату оңайырақ. Үшіншіден, ақпараттық қамтамасыз ету оңайырақ. Инвесторларға (ұлттық және шетелдік) бизнесті жүргізудің ерекше шарттары бар анклавтардың болуы туралы мәліметтерді жеткізу оңайырақ. Өз кезегінде инвестор ұсынылатын жеңілдіктер есебінен шығындарды азайту, инфрақұрылым мен өткізу нарықтарына қол жеткізу, әлеуетті бәсекелестерді ығыстыру мүмкіндігін тартады.

Халықаралық экономикалық ұйымдардың көптеген талдамалық материалдары, нормативтік құжаттар мен ғылыми мақалалар көрсеткен АЭА-тың алдына қойылған басты міндеттердің бірі тікелей шетелдік инвестицияларды (ТШИ) тарту болып табылады. Олар өз кезегінде қабылдаушы экономикада өндіріс пен басқару технологияларын дамытуға, алушы елде экспортты ынталандыруға және әртараптандыруға бағытталған. Көптеген дамушы елдердің тәжірибесі көрсеткендей, АЭА ТШИ ағынына оң әсер етеді. Қытайда АЭА жинақталған инвестициялардың 80%-дан астамын құрайды. Вьетнамда барлық

ТШИ-дің 60-70%-ы АЭА-да орналасқан. Малайзияда АЭА капиталының 90% шетелдіктерге тиесілі. Сонымен қатар, арнайы экономикалық аймақтардың резиденттері негізінен ұлттық шағын және орта кәсіпорындар болған мемлекеттер (мысалы, Колумбия) бар.

Арнайы экономикалық аймақтар инвестициялардың ағынын, жұмыс орындарын құруды және экспортты ұлғайтуды ынталандыруы мүмкін. Бұл ретте олар ТШИ түсімдерін ұлғайтудың қажетті шарты да, кепілі де болып табылмайды. Бұл тезис UNCTAD жариялаған сауалнамалардың нәтижелерімен расталады. Респонденттердің жартысынан азы АЭА өз еліндегі ТШИ-ны едәуір арттырғанына сенімді, ал үштен бірі арнайы аймақтарды қалыптастыру шетелден инвестициялар ағынына әсер етпеді деп санайды. Сауалнамаға қатысқандардың бір бөлігі жобалар АЭА-дан тыс жерлерде де жүзеге асырылуы мүмкін деп санайды. Инвесторлардың табысты келуіне кедергі келтіретін себептер ретінде көрші елдермен инвестициялар үшін жоғары бәсекелестік, инфрақұрылымның жеткіліксіз дамуы және жергілікті жеткізушілермен мәселелерді атауға болады.

Арнайы экономикалық аймақтардың инвестицияларды тартудағы рөлі халықаралық ғылыми әдебиеттерде кеңінен қарастырылған. UNCTAD, World Bank және OECD ұйымдарының зерттеулерінде АЭА-ның тікелей шетелдік инвестицияларды ынталандыру, экспортты ұлғайту және өңірлік дамуға ықпал ету тетіктері талданған. Аталған еңбектерде негізінен АЭА-лардың жалпы тиімділігі, институционалдық модельдері және мемлекеттік қолдау құралдарына басымдық берілген.

Қытай Халық Республикасымен кең ауқымды және өзара тиімді сауда-экономикалық ынтымақтастықты нығайту Қазақстан Республикасының сыртқы экономикалық байланыстарын дамытудың жалпы стратегиясының басты бағыттарының бірі болып табылады.

Бүгінгі күні Қытай Қазақстанның негізгі сауда-экономикалық әріптестерінің бірі болып табылады. Алайда, екі ел арасындағы сыртқы сауда айналымының оң өсу серпініне қарамастан, өзара сауда көлемі екі елдің нақты мүмкіндіктерін көрсетпейді және тұтастай алғанда, сауда саласындағы екі жақты қатынастар деңгейі мемлекеттердің қолдағы әлеуетіне сәйкес келмейді.

Қазақстанның шекара маңы аудандарын дамытудың әлеуеті инвестициялық ахуалдың ерекшеліктерімен, игерілетін нарықтың өндірістік факторларының құнымен және мемлекеттік шекараны кесіп өтумен байланысты транзакциялық шығындармен, көлік жағдайлары, шекаралық өтпелердің және кедендік бекеттердің инфрақұрылымымен айқындалады.

Бұл аспектілер өңірлердің де, сол сияқты тұтастай алғанда елдің де әлеуметтік-экономикалық дамуының құрамдас бөлігі ретінде, шекара маңы аумақтарының экономикасын көтеру мақсатында Қазақстан Республикасында шекара маңы ынтымақтастығына қарым-қатынасты өзгертудің қажеттілігін айқындайды.

Қазіргі уақытта республиканың әлеуеті халықаралық жүк ағындары жүйесінде толық көлемде әрекет етпейді, негізгі халықаралық көлік дәліздерінің мамандануы соңына дейін қалыптастырылмаған, елдің аумағы бойынша көлік жүк ағындарын толыққанды қалыптастыруды қамтамасыз етуге арналған халықаралық стандарттарға сәйкес көлік жолдарының сервистік қызметтері мен сапасының деңгейін арттыру талап етіледі.

Көлік дәліздерінің қызметі халықаралық бизнес, трансұлттық компаниялар, отандық және шетелдік инвесторлар өкілдерінің неғұрлым көп санын, ең алдымен, бизнесті жүргізудің өзінің либералдық жағдайларымен, әсіресе, елдің орта және шағын кәсіпкерлігін ойдағыдай дамыту үшін қажетті нарықтық шығындарды барынша азайтумен тартады.

Қазақстандық зерттеушілердің еңбектерінде де арнайы экономикалық аймақтардың ұлттық экономиканы әртараптандырудағы орны, салықтық және кедендік жеңілдіктердің әсері, сондай-ақ жекелеген АЭА-лардың қызмет нәтижелері зерттелген. Алайда қолданыстағы ғылыми жұмыстардың басым бөлігінде АЭА-ларды жалпылама деңгейде талдау басым болып, нақты аймақтардың инвестициялық тартымдылығына кешенді және салыстырмалы талдау жеткіліксіз жүргізілген.

Сонымен қатар «Қорғас-Шығыс қақпасы» арнайы экономикалық аймағына арналған зерттеулер саны шектеулі және көбіне сипаттамалық сипатта болып келеді. Бұл АЭА-ның трансшекаралық орналасуы, халықаралық көлік-логистикалық хаб ретіндегі жаңа функциялары және соңғы жылдардағы институционалдық өзгерістері оның қызметін жаңаша ғылыми тұрғыдан бағалауды қажет етеді. Атап айтқанда, инвестицияларды тарту тиімділігіне әсер ететін факторлар, іске асырылған жобалардың экономикалық қайтарымы және АЭА-ның өңірлік даму процестеріндегі рөлі жеткілікті деңгейде зерделенбеген.

Зерттеудің негізгі мақсаты – инвестицияларды тартудағы арнайы экономикалық аймақтардың рөлін айқындау және «Қорғас-Шығыс қақпасы» арнайы экономикалық аймағының даму ерекшеліктерін айқындау.

Зерттеу объектісі – Қазақстан Республикасындағы арнайы экономикалық аймақтар жүйесі аясындағы инвестициялық қызмет, оның ішінде «Қорғас-Шығыс қақпасы» арнайы экономикалық аймағының инвестициялар тарту бойынша қызметі.

Зерттеу пәні – «Қорғас-Шығыс қақпасы» арнайы экономикалық аймағында инвестицияларды тарту тетіктері, экономикалық ынталандыру құралдары, институционалдық ерекшеліктері және олардың аймақтың әлеуметтік-экономикалық дамуына әсері.

Әдебиеттерге шолу

Соңғы уақытта ғалымдардың АЭА-қа назары артты. Олардың жұмыс орындарын құруға, институционалдық реформаға, қайталама әсерлерге және инвестицияларға әсері кеңінен жарияланды. Алайда, АЭА саясатының фирмалардың компанияларды орналастыру туралы шешімдеріне әсерін түсінуімізде әлі де олқылықтар бар. Бұл аймақтар шынымен де қосымша инвестицияларды тарта ма, әлде жай ғана елде болатын инвестицияларды аудара ма, – бұл сұрақ негізінен жауапсыз қалады.

Дүниежүзілік банк зерттеулерінде (World Bank, 2017) АЭА-тардың тиімділігі инфрақұрылым сапасына, институционалдық ортаға және мемлекеттік басқару деңгейіне тәуелді екені атап өтіледі. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, табысты АЭА-тар инвестиция көлемін арттырып қана қоймай, аймақтық экономикалық дамуға мультипликативтік әсер береді.

OECD (2018) зерттеулерінде АЭА-лар инвестициялық саясаттың құрамдас бөлігі ретінде қарастырылады. Ұйым баяндамасында АЭА-тар инвестиция тартуда тиімді құрал бола алатыны, алайда олардың елдің жалпы инвестициялық климатымен үйлесімді болуы қажеттігі көрсетілген.

Asian Development Bank еңбектерінде Қытай, Вьетнам және Корея тәжірибелері талданған. Бұл елдерде АЭА-тар өндірістік кластерлер қалыптастыру арқылы шетелдік инвесторларды тартуда айтарлықтай нәтижелерге қол жеткізген. Атап айтқанда, Қытайдағы Шэньчжэнь АЭА мысалы инвестиция, экспорт және инновация арасындағы өзара байланыстың тиімді моделін көрсетеді (ADB, 2020).

АЭА инвестициялық тартымдылығын түсіндіретін зерттеулерді бірнеше негізгі бағыттарға бөлуге болады. Бірінші бағыт АЭА-дағы фискалдық және институционалдық жеңілдіктердің инвестициялық шешімдерге әсерін көздейді. Ambroziak & Hartwell (2018); Cizkowicz *et al.*, (2017) және басқа зерттеулер АЭА кәсіпкерлік қызмет үшін ерекше жағдайлар жасау арқылы инвестициялар тартуға ықпал ететіндігін көрсетеді. Бұл жұмыстарда салықтық жеңілдіктер, әкімшілік рәсімдерді жеңілдету және реттеуші артықшылықтар АЭА-ны ынталандырудың негізгі құралдары ретінде қарастырылады.

Сонымен қатар әдебиеттерде инвестицияларды тартудағы фискалдық жеңілдіктердің рөлі туралы нақты пікір жоқ. Farole (2011) және FIAS (2009) зерттеулері АЭА тиімділігі салықтық преференциялармен шектелмейтінін, инфрақұрылым, институционалдық орта және бизнесті жүргізу шарттары да маңызды екенін көрсетеді. Бұл ұстаным АЭА-ны салықтық жеңілдіктер ұсынатын аумақ емес, инвестициялық қызмет үшін кешенді институционалдық және инфрақұрылымдық орта ретінде қарастыру қажеттілігін көрсетеді.

Екінші бағыт АЭА-ның географиялық орналасуы мен инфрақұрылымдық қамтамасыз етілуінің маңыздылығын атап көрсетеді. UNCTAD (2019), UNCTAD (2023) және Farole (2011) жұмыстарында АЭА-ның көлік желілеріне, нарықтарға және негізгі логистикалық бағыттарға жақындығы инвестициялық тартымдылықты қалыптастыратын маңызды факторлардың бірі ретінде қарастырылады. Бұл тәсіл фискалдық ынталандыруға басымдық беретін зерттеулерді толықтырады, өйткені инвестор үшін өндірістік және логистикалық шығындарды, сондай-ақ са-

лықтық жеңілдіктерді төмендететін жағдайлар да маңызды.

Бұл бағыттағы қорытындыларды Frick *et al.*, (2019) зерттеулерінде нақтыланған. Дамушы елдердегі АЭА-ны салыстыра отырып, авторлар нарыққа қол жеткізу, саяси тұрақтылық және еңбек шығындары сияқты жалпы экономикалық факторлардың инвесторлардың шешімдерінде маңызды екенін көрсетеді. Бұдан басқа, инвестицияларды тарту АЭА шеңберінде сапалы индустриялық инфрақұрылымға, стратегиялық орналасуға және қызмет көрсету деңгейіне ықпал ететін болады. Фискалдық ынталандырудың әсері салыстырмалы түрде шектеулі екендігі көрсетілген.

Бұл тұжырым салық жеңілдіктері негізгі фактор ретінде қарастырылатын зерттеулерден өзгеше. Мысалы, Jasiniak & Koziński (2017) Польшадағы АЭА жүргізген зерттеулерінде салықтық жеңілдіктер инвесторлардың орналасу шешімдеріне әсер ететін маңызды құрал екенін көрсетеді. Демек, әдебиеттерде фискалдық ынталандырудың рөліне қатысты белгілі бір айырмашылық бар: бір зерттеу оларды инвестицияларды тартудың маңызды факторы ретінде бағаласа, басқа зерттеулер олардың әсері инфрақұрылыммен, нарыққа қол жетімділікпен және институционалдық жағдайлармен салыстырғанда шектеулі екенін көрсетеді.

Үшінші бағыт институционалдық орта мен басқару сапасының маңыздылығын көрсетеді. Hartwell (2018), сондай-ақ институционалдық тәсілді қолданатын зерттеулер АЭА нәтижелілігін тек экономикалық ынталандырулармен ғана емес, сонымен қатар институттар, басқару құрылымы және экономикалық субъектілер арасындағы өзара іс-қимылмен байланыстырады. Бұл тәсіл АЭА қызметінің нәтижесі берілетін жеңілдіктердің көлеміне ғана емес, оларды тиімді іске асыруға және институционалдық ортаның сапасына да байланысты екенін көрсетеді. Институционалдық тәсіл АЭА құрылымын және экономикалық агенттердің өзара іс-қимылын жекелеген факторларға қарағанда жан-жақты қарастыруды ұсынады.

Ресейлік зерттеулерде АЭА-ның инвестициялық және аймақтық даму құралы ретіндегі рөліне әртүрлі көзқарастар қалыптасты. Матякубов У.Р. және Кипкеева А. арнайы экономикалық аймақтарға шетелдік инвестицияларды тартудың тиімділігін зерттеді. Авторлар салықтар мен кедендік төлемдерден толық немесе ішінара босату ел кірістерін қалыптастырудың тиімді

ынталандырушысы болып табылмайтындығын анықтады, сондай-ақ салықтық жеңілдіктер деңгейін салынған инвестициялар көлеміне байланыстыруды да даулы деп санайды. Инвестициялардың үлкен көлемі әрдайым инвестициялық қызметте тиімді бола бермейді (Матякубов & Кипкеева, 2024). Майоров И.М. және Щеглов М.В. арнайы экономикалық аймақтарды құрудағы Қытай Халық Республикасының тәжірибесін зерттей отырып, қолданыстағы қызмет тетіктерін қолдану мен біріктірудің, сондай-ақ Қытайдың тәжірибесін пайдаланудың дайын қытайлық моделін қолдану экономикада реформаларды тиімдірек жүргізуге, еркін экономикалық аймақтардың жұмыс істеуінің нақты схемаларын жасауға, шетелдік инвесторлардың капиталын тартуға қолайлы жағдайлар жасауға мүмкіндік беретінін дәлелдейді (Майоров & Щеглов, 2018). Сиваш О.С. арнайы экономикалық аймақтарды құрудың артықшылықтарын және арнайы экономикалық аймақтардың аймақтағы инвестициялық процестің тұрақты дамуына әсерін қарастырады. Өз кезегінде, арнайы экономикалық аймақтардың аумақтарындағы инвестициялық және экономикалық қызметті жандандыру аймақ ішінде де, әртүрлі субъектілері арасында да технологиялық және кооперациялық байланыстарды қалыптастыруға мүмкіндік береді, бұл күшті синергетикалық әсер тудырады және салааралық байланыстарды күшейтеді (Сиваш, 2018). Квашнина И.А. әлемдік экономикадағы өзгерістер, оның ішінде COVID-19 пандемиясының әсерінен АЭА дамытудың мәселелері мен перспективалары қарастырады. Шетелдік инвесторлар жекелеген жобаларда маңызды рөл атқарса да, арнайы экономикалық аймақтар аумақтарында еңбек өнімділігі мен кірістің өсуіне ықпал етсе де, олардың ТШИ тартуға қосқан жалпы үлесі өте қарапайым болып қала береді. Әлемдік экономикадағы АЭА инвестициялар ағынының және оларды пайдалану тиімділігін арттырудың маңызды, бірақ қосымша механизмі ретінде қарастырылуы керек деген қорытындыға келді (Квашнина, 2021).

Қазақстанда АЭА-лардың дамуы индустриялық-инновациялық саясатпен тікелей байланысты. ҚР «Арнайы экономикалық және индустриялық аймақтар туралы» Заңында АЭА-лардың негізгі мақсаты ретінде инвестициялар тарту, экспортқа бағдарланған өндірістерді дамыту және жаңа жұмыс орындарын құру айқындалған.

Арнайы экономикалық аймақтардың дамуын, оларға инвестициялық тартымдылықты

зерттеген отандық экономист-зерттеушілер бар. Кенжетеева А. С. зерттеуде Қазақстанның арнайы экономикалық аймақтарының тиімділігін институционалдық тұрғыдан қарастырады (Kenzhetayeva, (2025)). Қытай моделімен салыстырмалы талдау негізінде автор АЭА басқарушылық дербестігін күшейту, инфрақұрылымдық қамтамасыз етуді жетілдіру, кластерлік тәсілді дамыту және мемлекеттік реттеудің ашықтығын арттыру қажеттілігі туралы қорытындыға келеді. Ахметов, (2022) Қазақстанның арнайы экономикалық және индустриялық аймақтарындағы шетелдік инвестицияларды қаржылық-құқықтық реттеуді зерттейді. Ахметов АЭА-ның шетелдік инвесторлар үшін тартымдылығы салықтық преференциялардың болуымен ғана емес, сонымен қатар құқықтық және әкімшілік реттеудің сапасымен де айқындалатынын көрсетеді. Saulius & Konysbek, (2024) мемлекеттік реттеуге, әкімшілік кедергілерге, инфрақұрылымға және инвестициялық тартымдылыққа назар аудара отырып, Қазақстан, Қырғызстан және Ресейдің салыстырмалы материалында АЭА басқаруын зерттеді. Зерттеу нәтижесінде Ресейде, Қазақстанда және Қырғызстанда АЭА құру тәсілдері мен мақсаттарындағы айырмашылықтарға қарамастан, мемлекеттік реттеу осы аймақтардың тиімділігі мен дамуына тікелей әсер етеді деген қорытындыға келді. Mirzaliyeva, (2019) Қазақстанның арнайы экономикалық аймақтарын әлемдік экономикадағы олардың дамуының жаңа тенденциялары тұрғысынан қарастырады. Қайталама деректерді, заңнаманы және халықаралық тәжірибені талдау негізінде автор АЭА тиімділігі инвестициялық преференциялар жүйесімен ғана емес, сонымен қатар басқару сапасымен, инфрақұрылымдық қамтамасыз етумен, экспорттық бағдарланумен және аймақтардың жаһандық экономиканың өзгерістеріне бейімделу қабілетімен де анықталатынын көрсетеді.

Жалпы алғанда, ғылыми әдебиеттер арнайы экономикалық аймақтардың инвестиция тартуда маңызды рөл атқаратынын дәлелдейді. Халықаралық тәжірибе АЭА-лардың тиімділігі институционалдық ортаға, инфрақұрылым сапасына және басқару жүйесіне тәуелді екенін көрсетсе, Қазақстан тәжірибесі бұл құралдың әлеуеті жоғары болғанымен, оны іске асыруда бірқатар мәселелер бар екенін айқындайды. «Қорғас-Шығыс қақпасы» арнайы экономикалық аймағы инвестиция тартудың нақты мысалы ретінде зерттеу үшін өзекті болып табылады және оның

тәжірибесі Қазақстандағы АЭА-лардың тиімділігін бағалауға мүмкіндік береді.

Осылайша, әдебиеттерді салыстырмалы талдау АЭА-ның инвестициялық тартымдылығын бір фактормен түсіндіру жеткіліксіз екенін көрсетеді. Бір зерттеу тобы фискалдық және әкімшілік жеңілдіктердің маңыздылығын атап көрсетсе, екінші топ инфрақұрылым мен стратегиялық орналасуға басымдық береді, ал үшінші топ институционалдық ортаның сапасына басымдық береді.

Әдіснама

Зерттеу барысында инвестицияларды тартудағы арнайы экономикалық аймақтардың рөлін бағалау үшін кешенді ғылыми әдістер жиынтығы қолданылды. Әдіснамалық негіз ретінде өңірлік экономика, инвестициялық даму және институционалдық теориялардың қағидалары алынды.

Зерттеудің негізгі әдістеріне мыналар жатады: жүйелік, салыстырмалы, статистикалық, экономикалық-логикалық, құжаттық талдау.

Жүйелік талдау әдісі АЭА-ны инвестициялық, өндірістік, экспорттық және инфрақұрылымдық элементтердің өзара байланысын қамтитын бірыңғай экономикалық жүйе ретінде қарастыру үшін қолданылды. Салыстырмалы талдау Қазақстандағы АЭА-лардың негізгі көрсеткіштерін, оның ішінде инвестициялар көлемін, қатысушылар санын, өндіріс көлемін және экспорт көрсеткіштерін салыстыруға мүмкіндік берді. Статистикалық талдау көрсеткіштердің уақыт бойынша динамикасын, құрылымын және өзгеру қарқынын бағалау үшін пайдаланылды. Экономикалық-логикалық талдау алынған нәтижелерді түсіндіру және АЭА-лардың инвестициялық тартымдылығына әсер ететін негізгі факторларды анықтау мақсатында қолданылды. Құжаттық талдау АЭА қызметін реттейтін нормативтік-құқықтық актілерді, мемлекеттік бағдарламаларды, ресми есептерді және халықаралық ұйымдардың аналитикалық материалдарын зерделеуді қамтыды.

Зерттеудің ақпараттық базасын Қазақстан Республикасының Ұлттық статистика бюросының деректері, Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігінің ресми материалдары, «Қорғас-Шығыс қақпасы» АЭА басқарушы компаниясының есептері, сондай-ақ халықаралық ұйымдардың (UNCTAD, World Bank, OECD, АДБ) аналитикалық баяндамалары құрайды.

Зерттеудің эмпирикалық бөлігінде АЭА-лардың инвестициялық тиімділігін бағалау үшін инвестициялар көлемі, қатысушылар саны, өндіріс көлемі, экспорт және басқа да негізгі әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштердің динамикасы мен құрылымы талданды. Негізгі назар «Қорғас-Шығыс қақпасы» АЭА-ның инвестициялық көрсеткіштерін бағалауға және оның инвестициялық тартымдылығын айқындайтын факторларды анықтауға аударылды.

Зерттеу шеңберінде алынған деректер негізінде «Қорғас» АЭА-ның инвестициялық тиімділігі бағаланып, оның инвестициялық тартымдылығын арттыруға бағытталған ұсыныстар әзірленді.

Нәтижелер мен талқылау

АЭА тиімділігін анықтайтын факторларға қатысты зерттеулер мен «ең жақсы тәжірибе бойынша ұсыныстар» аймақтардың тиімділігіне әсер ететін көптеген факторларды анықтады. Frick *et al.*, (2019) аймақтардың сәттілігін анықтайтын факторларды жалпы үш санатқа бөлуге болады: АЭА саясатының сипаттамалары, аймақ сипаттамалары және контекстік факторлар. Төменде біз олардың әрқайсысының дәлелдерін қарастырамыз.

Басты назар АЭА саясатының ерекшеліктеріне аударылады. Корпоративтік салықтан босату, бажсыз импорт және экспорт немесе қосылған құн салығынан босату (ҚҚС) сияқты салықтық жеңілдіктер дәстүрлі түрде кез келген АЭА саясатының негізін құрайды және көбінесе АЭА табысының кілті болып саналады. Алайда, бұл болжамның пайдасына қарама-қайшы деректер бар. Farole (2011) салық жеңілдіктері мен АЭА тиімділігі арасында ешқандай корреляция жоқ деп есептейді, ал Frick *et al.*, (2019) салық жеңілдіктері тек табысы жоғары дамушы елдерде АЭА тиімділігімен байланысты екенін көрсетеді. Салықтық жеңілдіктер фискалдық емес жеңілдіктермен толықтырылады, оның ішінде «бір терезе» және жергілікті жерде кеден бекеттері арқылы әкімшілік рәсімдерді жеңілдету. Көбінесе АЭА-да жұмыс істейтін компаниялар жеңілдетілген әкімшілік рәсімдерден де пайда көреді. Негізгі идея – шығындарды азайту мақсатында инвесторлар үшін тартымды бизнес-орта құру. Зерттеулер инвестициялар үшін қолайлы нормативтік-құқықтық базаның оң рөлін мойындағанымен (Blonigen, 2005), аймақтық деңгейдегі фискалдық емес ынталандырулар инвестиция-

ларды тартуға қаншалықты ықпал ететіні белгісіз болып қалады.

Факторлардың екінші жиынтығы аймақтың сипаттамаларын қамтиды. Оларға стратегиялық орналасу, оператор түрі, инфрақұрылым және аймақта көрсетілетін қызметтер кіреді. Ірі портқа немесе қалаға жақындық сияқты стратегиялық орындар аймақтың жетістігі үшін маңызды болып саналады (Aggarwal, 2005; ADB, 2015; FIAS, 2009; Madani, 1999). Сол сияқты, сенімді электрмен жабдықтау, сумен жабдықтау және қайта өңдеу инфрақұрылымын қамтамасыз ету аймақ тиімділігінің негізгі факторы болып саналады (Madani, 1999; Rolfe *et al.*, 2004).

Орналастырылған аймақ оның өміршендігінің кілті болып табылатын елдермен және/немесе аймақтармен байланысты контекстік факторлар. Оларға арзан жұмыс күшінің жеткіліктілігі және нарықтарға артықшылықты қол жетімділік жатады (Farole, 2011; Madani, 1999; Rolfe *et al.*, 2004). Frick *et al.*, (2019) ірі нарықтарға жақындық АЭА-ға инвестицияларды ынталандырады деп хабарлайды. Жалпы іскерлік орта мен институционалдық құрылым да тікелей шетелдік инвестицияларды тарту үшін маңызды болып саналады (Blonigen, 2005; Kang & Jiang, 2012). Адами капиталмен қамтамасыз ету, күштердің үлкен резервінің болуы немесе инфрақұрылымның сапасы сияқты басқа факторлар да фирманы аймақтарға тартуға ықпал етеді (ADB, 2015; Nel & Rogerson, 2013).

Инвестициялау туралы шешім қабылдаған кезде фирмалар әдетте екі сатылы процесті орындайды (Hutzschenreuter *et al.*, 2020): біріншіден, олар белгілі бір елді таңдайды; екіншіден, олар сол елде қайда инвестиция салуға назар аударады. Жекелеген елдер бойынша зерттеулер (Ambroziak & Hartwell, 2018; Wang, 2013) елдің таңдауына жарық түсіре алмайды. Көптеген елдер инвестицияларды тарту құралы ретінде арнайы экономикалық аймақтарды құру саясатын қолданатындықтан, бұл біздің біліміміздегі маңызды алшақтық.

Әдебиетте көрсетілген АЭА тиімділігіне әсер ететін факторлардың үш түрі – АЭА саясатының ерекшеліктері, АЭА сипаттамалары және контекстік факторлар – инвестициялық шешім қабылдаудың әртүрлі кезеңдеріне әсер етеді. Ел мен аймақтық контекст процестің екі кезеңіндегі инвестицияларға әсер етеді. Елдің нарықтарға қол жетімділігі, сондай-ақ оның жұмыс күші мен бизнес жағдайлары орналасқан жерді таңдауға әсер етеді. Белгілі бір АЭА-ны қоршап тұрған аймақтың контекстік факторлары ел ішінде орналастыру туралы шешімге әсер етеді. Салықтық және фискалдық емес ынталандыру сияқты ел ішіндегі барлық АЭА-ға ортақ ұлттық АЭА саясатының ерекшеліктері Елді таңдау кезінде инвестициялық шешімдерге әсер етеді. Жеке АЭА сипаттамалары осы елдегі АЭА таңдауына әсер етеді. 1-суретте теориялық негіз көрсетілген.

1-сурет

Инвестициялық шешімдер қабылдау процесі

Ескерту: (Frick & Rodríguez-Pose, 2023) дереккөзі негізінде автормен құрастырылған

Соңғы мәліметтер бойынша, 2023 жылы арнайы экономикалық аймақтарға ТШИ ағындары тарихи рекордты көрсетіп, әлемдегі ТШИ-ді тартатын барлық жобалардың 5% – на жетті. Салыстыру үшін, 2022 жылы олардың үлесі 3,7%, 2021 жылы-3,33%, ал 2017-2020 жылдары ол 2,6% -2,8% аралығында өзгерді.

Дүниежүзілік еркін экономикалық аймақтар ұйымының (WFZO) мәліметтері бойынша бүкіл әлемде 7000-ға жуық АЭА бар.

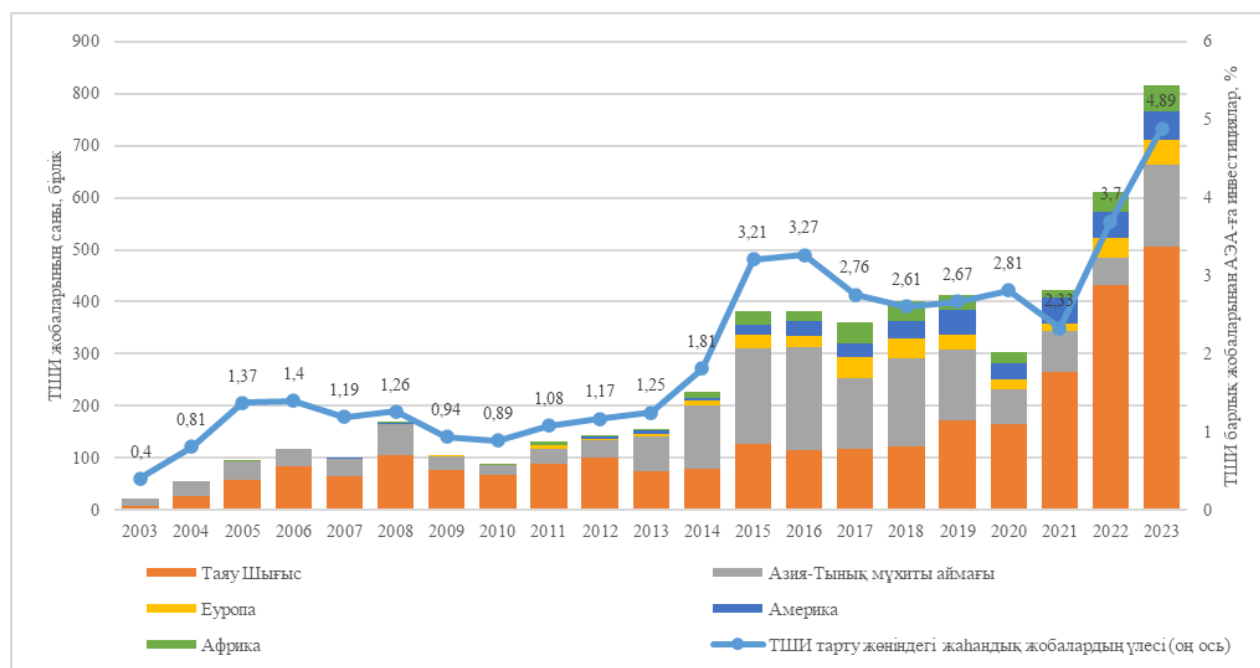
Таяу Шығыс және Азия елдері АЭА-ға инвестициялар тарту бойынша көшбасшы болды (2-сурет). Таяу Шығыс мемлекеттері соңғы жылдары барынша серпінді өсуді көрсетіп отыр,

бұл таңқаларлық емес, өйткені онда БАӘ, Катар, Кувейт және басқалар сияқты елдер орналасқан. БАӘ арнайы/еркін аймақтарды дамытудың тамаша үлгісі болып саналады. Он жылдан астам уақыт бойы бұл елдің арнайы аймақтары сарапшылар рейтингінде бірінші орынға ие болды. Тоғыз жыл қатарынан 2023 жылға дейін Dubai Multi Commodities Centre (DMCC) бірінші орынды иеленді (FDI Intelligence, 2024).

Жалпы, АЭА көмегімен инвесторларды тартатын және экономиканы дамытатын басқа елдерді атап өтуге болады. Олардың қатарына, мысалы, Сингапур және ҚР-мен көршілес Қытай кіреді.

2-сурет

Арнайы экономикалық аймақтарға жаһандық тікелей шетелдік инвестициялардың ағыны, аймақтар бөлінісінде

Ескерту: (FDI Intelligence, 2024) дереккөзі негізінде авторлармен құрастырылған

2025 жыл Қазақстанның инвестициялық тартымдылығы үшін бетбұрыс болды. Ел Орталық Азияның негізгі экономикалық хабының мәртебесін сақтап қана қоймай, ірі инфрақұрылымдық және өнеркәсіптік жобалар есебінен өз позициясын нығайтты. Билік инвесторларды қолдаудың кешенді шараларына: арнайы экономикалық аймақтардағы салықтық жеңілдіктерден бастап экономиканың тұрақты даму кепілдіктеріне дейін бәс тігуде. Нәтижесі айқын: Қазақстанға Еуропадан, Қытайдан және АҚШ-тан жаңа

ойыншылар келді, ал жұмыс істеп тұрған компаниялар өндірісті кеңейтуде.

ESCAP (БҰҰ Азия және Тынық мұхиты үшін экономикалық және әлеуметтік комиссиясы) мәліметтері бойынша, 2024 жылы Қазақстан жаңа жобаларға 15,7 млрд АҚШ долларын тартып, Солтүстік және Орталық Азия елдері арасында инвестициялар көлемі бойынша көшбасшы болды. Бұл 2023 жылмен салыстырғанда 88%-ға көп.

Инвестициялық жобаларды жеделдету мақсатында Қазақстанда енгізілген «жасыл дәліз»

тетігі әкімшілік кедергілерді азайтуға және стратегиялық инвесторларға рұқсат беру және мемлекеттік қызметтерді алу рәсімдерін жеңілдетуге бағытталған. Тетіктің негізгі экономикалық маңызы инвесторлардың транзакциялық және уақыттық шығындарын азайту арқылы инвестициялық жобаларды іске асырудың тартымдылығын арттырумен байланысты. Қазіргі уақытта тетік шеңберінде ірі инвестициялық жобаларды іске асыру Қазақстанның инвестициялық ахуалын жақсартуға және капитал тарту процесін жеделдетуге ықпал етеді.

Бұл үрдіс арнайы экономикалық аймақтардың даму көрсеткіштерінде де байқалады. АЭА қызметінің барлық кезеңінде өңдеу өнеркәсібіне 3,7 трлн теңгеден астам инвестиция тартылды, оның ішінде соңғы бес жылда 2,4 трлн теңге іске асырылды. Мемлекет тарапынан АЭА инфрақұрылымына 427,5 млрд теңге бағыттау жеке инвестицияларды тарту үшін базалық инфрақұрылымдық жағдайларды қалыптастыруға мүмкіндік берді. Осылайша, мемлекеттік инвестициялар жеке капиталға қажетті көлік, инженерлік және өндірістік инфрақұрылымды қалыптастыратын катализатор рөлін атқарады.

Түркістандағы Тұран АЭА (2018-2043) өнеркәсіптік, әкімшілік, тарихи және әуежай кіші аймақтарынан тұрады. Наурыз айында ашылған «Орталық Азия халықаралық өнеркәсіптік ынтымақтастық орталығы» кіші аймағында поливинилхлорид өндіру, тамшылатып суару және

ауыл шаруашылығы өнімдерін қайта өңдеу жүйелері саласындағы жобалар іске асырылатын болады. Инвестиция көлемі 185,1 млрд теңгені (358,5 млн АҚШ доллары) құрайды, 1150 жұмыс орнын құру күтілуде. Өзбекстанмен тауар айналымы бес жыл ішінде 10 миллиард долларға жетуі мүмкін болғандықтан, 2026 жылы толық іске қосылады деп күтілуде.

Қызылжар АЭА (2019-2044) Петропавлда Арнайы мемлекеттік даму қорынан 9,6 млрд теңге (18,6 млн АҚШ доллары) алды. 317,1 млрд теңге (614,2 млн АҚШ доллары) көлемінде мәлімделген инвестициялары бар 20-дан астам компания тіркелген, олар 4000-ға жуық жұмыс орнын ашады деп күтілуде. Қазіргі уақытта бес жоба іске асырылуда, онда 700-ге жуық адам жұмыспен қамтылған.

Тамақ өнеркәсібі, машина жасау және ауыл шаруашылығы саласында жалпы сомасы 279 млрд теңгеге (540,4 млн АҚШ доллары) тағы он алты жоба жоспарланған. Сумен жабдықтау, кәріз, жылыту, жолдар, темір жолдар, коммуникациялар және абаттандыру жүйелерінің құрылысы жалғасуда.

Орта есеппен аумақтардың инфрақұрылыммен қамтамасыз етілуі барлық АЭА бойынша шамамен 70% -ды құрайды.

Әлемдік тәжірибе көрсетіп отырғандай, АЭА жұмысының тиімділігі инфрақұрылымның да-йындығы дәрежесіне және оны салуға жұмсалатын шығындарды барынша азайтуға тікелей байланысты.

1-кесте

Арнайы экономикалық аймақтар (АЭА) бойынша салықтық түсімдер көлемі

№	АЭА атауы	Салықтық түсімдер көлемі, млрд теңге	Инфрақұрылымға бөлінген қаражат көлемі, млрд теңге	1 бюджеттік теңгеге қайтарылған салықтар	
				теңге	%
1	Астана – жаңа қала	293,57	24,8	11,84	1183,75
2	Ақтау теңіз порты	65,22	7,8	8,36	836,17
3	Инновациялық технологиялар паркі	66,18	27,0	2,45	245,10
4	Оңтүстік	14,58	8,12	1,80	179,58
5	Ұлттық индустриялық мұнай-химия технопаркі	61,28	171,6	0,36	35,71
6	Сарыарқа	22,95	25,174	0,91	91,15
7	Павлодар	30,74	14,1	2,18	218,03
8	Қорғас – Шығыс қақпасы	10,26	38,3	0,27	26,80
9	Jibek Joly	5,10	26,8	0,19	19,02
10	«Қорғас» халықаралық шекара маңы ынтымақтастығы орталығы	0,08	65,8	0,00	0,12

Кестенің жалғасы

№	АЭА атауы	Салықтық түсімдер көлемі, млрд теңге	Инфрақұрылымға бөлінген қаражат көлемі, млрд теңге	1 бюджеттік теңгеге қайтарылған салықтар	
				теңге	%
11	Астана-Технополис	2,86	0	–	–
12	Turan	3,18	5,3	0,60	60,04
13	QYZYLJAR	1,06	8,5	0,12	12,43
14	Alatau	0,25	0	–	–
Барлығы		577,3	423,3	1,36	136,38

Ескерту: (Qazindustry, 2025) дереккөзі негізінде авторлармен құрастырылған

1-кестенің деректері АЭА-ға бағытталған бюджет қаражатының салықтық қайтарымы өңірлер бойынша айтарлықтай ерекшеленетінін көрсетеді. Жалпы, 1 бюджеттік теңгеге салық түсімдерінің 1,36 теңгесі сәйкес келеді. Ең үлкен қайтарым «Астана-жаңа қала» АЭА (11,84 теңге) және «Ақтау теңіз порты» (8,36 теңге) байқалса, ал «Қорғас-Шығыс қақпасы» (0,27 теңге) және ҰИМТ (0,36 теңге) бойынша көрсеткіштер едәуір төмен.

Бұл айырмашылық инфрақұрылымға жұмсалған қаражат көлемінің өзі жоғары фискалдық нәтиже бермейтінін көрсетеді. Төмен табыс инвестициялық жобаларды іске қосу қарқынының жеткіліксіздігіне, резиденттердің экономикалық белсенділігіне және инфрақұрылымға нақты жүктемеге байланысты болуы мүмкін. Сондықтан АЭА тиімділігін бағалау кезінде бюджеттік

шығындармен қатар инвестициялық жобаларды іске асыруды және инфрақұрылымды нақты пайдалануды ескеру қажет.

АЭА-ға тартылған инвестициялардың жалпы көлемі олардың құрылған жылдарынан бастап 2024 жылға дейінгі кезеңде 3,6 трлн теңгені құрады. Бұл көрсеткіш 2020–2024 жылдардағы инвестициялар көлемінің қосындысы емес, әрбір АЭА-ның бүкіл қызмет ету кезеңін қамтитын жинақталған көрсеткіш болып табылады. Тартылған инвестициялар көлемі бойынша негізгі көшбасшылар «ҰИМТ» АЭА (1 349,5 млрд теңге), «Turan» (525,6 млрд теңге) және «Астана-жаңа қала» (501,9 млрд теңге) болып табылады. 2024 жылдың қорытындысы бойынша «Астана-жаңа қала» (266,2 млрд теңге), «ИТП» (124,6 млрд теңге) және «ҰИМТ» (63,1 млрд теңге) АЭА неғұрлым елеулі инвестициялар түсті (2-кесте).

2-кесте

АЭА бойынша инвестициялар көлемі, млрд теңге

№	АЭА атауы	2020	2021	2022	2023	2024	АЭА құрылғаннан бастап тартылған инвестициялардың жиынтық көлемі
1	Астана – жаңа қала	16,0	16,2	9,6	22,8	266,2	501,87
2	Ақтау теңіз порты	72,8	60,5	32,6	11,9	38,5	335,71
3	Инновациялық технологиялар паркі	4,9	8,2	13,6	36,1	124,6	220,04
4	Оңтүстік	2,9	20,3	5,5	0,3	9,6	68,24
5	Ұлттық индустриялық мұнай-химия технопаркі	250,6	298,7	153,0	75,5	63,1	1 349,45
6	Сарыарқа	29,59	26,13	5,70	15,0	25,5	198,36
7	Павлодар	4,4	4,6	3,8	15,2	48,2	151,42
8	Қорғас – Шығыс қақпасы	0,57	1,32	2,25	2,81	3,3	58,34
9	Jibek Joly	0,1	5,796	4,77	1,2	8,5	46,59

Кестенің жалғасы

№	АЭА атауы	2020	2021	2022	2023	2024	АЭА құрылғаннан бастап тартылған инвестициялардың жиынтық көлемі
10	«Қорғас» халықаралық шекара маңы ынтымақтастығы орталығы	—	0	—	9,7	2,8	32,50
11	Астана-Технополис	1,1	9,9	17,2	12,4	20,7	61,76
12	Turan	147,3	207,0	57,4	60,1	43,8	525,61
13	QYZYLJAR	2,0	11,7	3,4	11,6	12,4	41,02
14	Alatau	—	—	—	7,5	9,0	9,59
	Барлығы	532,2	670,3	308,8	282,1	676,2	3 600,5

Соңғы бағанда әрбір АЭА құрылған кезден бастап 2024 жылға дейін тартылған инвестициялардың жиынтық көлемі берілген. АЭА-лардың құрылған жылдары әртүрлі болғандықтан, соңғы бағандағы көрсеткіштер 2020–2024 жылдардағы мәндердің қосындысына тең емес.

Ескерту: (Qazindustry, 2025) дереккөзі негізінде авторлармен құрастырылған

29 мыңнан астам тұрақты жұмыс орнын құрумен 418 жоба іске қосылды. Өнім өндіру көлемі 10,7 трлн теңгені құрады, оның ішінде 792,2 млрд теңгеге жуық өнім экспортталды.

2025 жылдың үшінші тоқсанындағы жағдай бойынша қазақстандық АЭА 10 трлн теңгеден (19,2 млрд АҚШ доллары) астам инвестиция тартты, оның төрт трлн теңгесі

(7,7 млрд АҚШ доллары) өнеркәсіп секторына инвестицияланды.

Барлығы 549 жоба аяқталды, оның өндіріс көлемі 12 трлн теңгені (23 млрд АҚШ долларын), ал экспорт – 954,8 млрд теңгені (1,8 млрд АҚШ долларын) құрады, бұл ретте 33 022 жұмыс орны құрылды. Шетелдік инвестициялар бір триллион теңгені (2 миллиард АҚШ доллары) құрайды.

3-кесте

Арнайы экономикалық аймақтар бойынша өндіріс көлемі, млрд теңге

№	АЭА атауы	2020	2021	2022	2023	2024	АЭА* құрылғаннан бастап жиынтық өндіріс көлемі
1	Астана – жаңа қала	799,87	1 022,80	1 238,40	1 165,79	1 716,27	7 907,2
2	Ақтау теңіз порты	37,30	14,21	15,82	41,04	63,43	515,9
3	Инновациялық технологиялар паркі	76,60	91,40	152,30	213,70	218,14	982,3
4	Оңтүстік	15,62	30,36	39,07	38,36	44,98	230,7
5	Ұлттық индустриялық мұнай-химия технопаркi	6,57	10,84	19,78	68,89	109,25	231,6
6	Сарыарқа	17,63	20,23	25,69	33,91	39,89	230,9
7	Павлодар	42,24	42,30	56,80	55,31	59,59	380,4
8	Қорғас – Шығыс қақпасы	8,14	10,67	13,36	15,00	27,69	82,4
9	Jibek Joly	2,10	0,30	2,00	0,13	0,25	6,9
10	Астана-Технополис	0,20	0,10	0,03	3,57	5,46	10,2
11	QYZYLJAR	—	11,20	36,41	63,70	63,082	174,4
	Барлығы	1 006,3	1 254,4	1 599,7	1 699,4	2 348,0	10 752,9

*Соңғы бағанда әрбір АЭА құрылған кезден бастап 2024 жылға дейінгі жиынтық өндіріс көлемі берілген. АЭА-лардың құрылған жылдары әртүрлі болғандықтан, соңғы бағандағы көрсеткіштер 2020–2024 жылдардағы мәндердің қосындысына тең емес.

Ескерту: (Qazindustry, 2025) дереккөзі негізінде авторлармен құрастырылған

3-кесте деректері АЭА қатысушыларының өндірістік белсенділігінің тұрақты өсу үрдісін көрсетеді. Жалпы өндіріс көлемі 2020 жылғы 1 006,3 млрд теңгеден 2024 жылы 2 348,0 млрд теңгеге дейін өсіп, 2,3 есеге артқан. АЭА құрылған жылдарынан бастап 2024 жылға дейінгі кезеңде өндірістің негізгі бөлігі «Астана – жаңа қала» (7 907,2 млрд теңге), «Инновациялық технологиялар паркі» (982,3 млрд теңге) және «Ақтау теңіз порты» (515,9

млрд теңге) АЭА-ларына тиесілі. Бұл өндірістің АЭА-лар арасында біркелкі бөлінбегенін және экономикалық нәтиженің бірнеше ірі аймақтарда шоғырланғанын көрсетеді. Сонымен қатар, «Қорғас – Шығыс қақпасы» АЭА-да өндіріс көлемінің 2020–2024 жылдары 8,14 млрд теңгеден 27,69 млрд теңгеге дейін өсуі оң динамиканы көрсеткенімен, оның жалпы АЭА өндірісіндегі үлесі әлі де салыстырмалы түрде төмен.

4-кесте

АЭА қатысушыларының экспорт көлемі, млрд теңге

№	АЭА атауы	2020	2021	2022	2023	2024	АЭА құрылғаннан бастап* жиынтық экспорт көлемі
1	Астана – жаңа қала	28,52	16,5	21,06	24,14	22,69	147,5
2	Ақтау теңіз порты	0,6	0,3	0,1	1,15	0,11	3,9
3	Инновациялық технологиялар паркі	0,94	0,26	1,0	2,17	5,34	15,6
4	Оңтүстік	9,33	13,15	15,86	11,61	20,23	103,8
5	Ұлттық индустриялық мұнай-химия технопаркі	5,32	7,79	14,21	60,36	88,33	185,3
6	Сарыарқа	6,0	11,68	8,29	22,1	16,86	119,6
7	Павлодар	20,11	20,27	31,38	28,15	22,06	184,6
8	Қорғас – Шығыс қақпасы	0,001	3,94	0,47	0,37	5,92	12,9
9	Jibek Joly	0	0	0	0	0,12	0,1
10	QYZYLJAR	0	0	1,89	7,23	9,66	18,8
	Барлығы	70,8	73,9	94,3	157,3	191,3	792,1

*Соңғы бағанда әрбір АЭА құрылған кезден бастап 2024 жылға дейінгі жиынтық экспорт көлемі берілген. АЭА-лардың құрылған жылдары әртүрлі болғандықтан, соңғы бағандағы көрсеткіштер 2020–2024 жылдардағы мәндердің қосындысына тең емес.

Ескерту: (Qazindustry, 2025) дереккөзі негізінде авторлармен құрастырылған

4-кесте деректері АЭА қатысушыларының экспорттық белсенділігінің 2020-2024 жылдары өскенін көрсетеді. Экспорт көлемі 70,8 млрд теңгеден 191,3 млрд теңгеге дейін ұлғайып, 2,7 есеге өскен. Алайда 2024 жылы экспорттың жалпы өндіріс көлеміндегі үлесі небәрі 8,1%-ды құрады. Бұл АЭА-ларда өндірістің өсуі экспорттық бағыттың кенеюімен толық деңгейде қатар жүрмейтінін көрсетеді. АЭА-тар құрылғаннан бастап 2024 жылға дейінгі кезеңде экспорттың негізгі бөлігі ҰИМТ(185,3 млрд теңге), Павлодар (184,6 млрд теңге) және «Астана – жаңа қала» (147,5 млрд теңге) АЭА-ларында шоғырланған, ал «Қорғас – Шығыс қақпасы» АЭА-ның экспорт көлемі құрылған жылдан бастап 12,9 млрд теңгені құрап, өндіріс

көлемімен салыстырғанда төмен деңгейде қалды. Осыған байланысты АЭА тиімділігін арттырудың маңызды бағыты өндірісті ұлғайтумен қатар, экспортқа бағдарланған өндірістерді дамыту және сыртқы нарықтарға шығу мүмкіндіктерін кеңейту болып табылады.

«Қорғас» негізгі көлік-логистикалық торабына екі АЭА кіреді: «Қорғас» халықаралық шекара маңы ынтымақтастық орталығы» (ХШЫО) және «Қорғас – Шығыс қақпасы». Қорғас торабы АЭА-ға 1,083 трлн теңгеге жоспарланған 105 жобаның 75,6 млрд-қа жобалары енгізілді.

«Қорғас» шекара маңы ынтымақтастығы халықаралық орталығы – Қазақстан мен Қытайдың шекаралас аумақтарында орналасқан сауда-экономикалық, инвестициялық ынтымақтастық,

сондай-ақ туризмді дамыту кешені. АЭА-ның жалпы ауданы 608,56 га.

Қазіргі уақытта «Қорғас» ХШБЮ» АЭА-да жалпы құны 2 234,4 млрд теңге болатын 41 жоба іске асырылуда. Оның сегізі (17 млрд теңгеге) пайдалануға берілді. Іске асыру сатысында 2027 жылға дейін аяқталатын 33 жоба бар. Олардың ішінде ірі жобалар: «Қазақстан-Қытай халықаралық өнеркәсіптік қаласы», жел энергетикасы қондырғылары зауыты, электр энергиясын сақтау және жинақтау жүйелері, металл бұйымдары зауыты, кофе және шай сусындары зауыты бар.

«Қорғас-Шығыс қақпасы» АЭА Қытайды, Орталық Азияны және Таяу Шығысты байланыстыратын логистикалық хаб құрудың стратегиялық нысаны ретінде қарастырылады.

«Қорғас-Шығыс қақпасы» АЭА құру мақсаттары:

- Қазақстан Республикасының сауда-экспорттық қызметінің мүдделерін және транзиттік әлеуетін іске асыруды қамтамасыз ететін, сондай-ақ іргелес мемлекеттермен экономикалық және мәдени алмасуды дамытуға ықпал ететін тиімді көліктік-логистикалық және индустриялық орталық құру;

- қазақстандық өнімді өндіру мен өткізудің жалпы әлемдік жүйесіне интеграциялауды жүзеге асыру, халықаралық стандарттарға сәйкес инновациялық, бәсекеге қабілетті отандық өнімді құру;

- инвестициялық жобаларды іске асыру үшін қолайлы инвестициялық ахуал құру және отандық және шетелдік инвестицияларды тарту;

- республика экономикасының әлемдік шаруашылық байланыстар жүйесіне кіруін жандандыру үшін өңірді жедел дамыту;

- нарықтық қатынастардың құқықтық нормаларын жетілдіру, басқару мен басқарудың заманауи әдістерін енгізу;

- халықты жұмыспен қамтуды арттыру (SezUnion, 2019).

АЭА-ның жалпы аумағы 5431,5 гектарды құрайды және Қазақстан Республикасы аумағының ажырамас бөлігі болып табылады. Үш негізгі аймақты – логистикалық және индустриялық, сондай-ақ құрғақ порттың көліктік-логистикалық кешенін қамтиды: (129,8 га) құрғақ порт үшін; (224,9 га) логистикалық аймақ үшін; (224,6 га) индустриялық аймақ үшін.

3-сурет

«Қорғас-Шығыс қақпасы» АЭА-ның орналасқан аумағы

Ескерту: («Қорғас-Шығыс қақпасы» АЭА, 2025) дереккөзінен алынған

АЭА-ның негізгі элементі құрғақ порт болып табылады, ол теміржол тармағының тар табанынан кең жолға және автожол көлігіне шамадан

тыс жүктеуге арналған бірнеше терминалдарды қамтиды және қызметтері әртүрлі жүк операциялары болып табылатын дамып келе жатқан

мультимодальды логистикалық хаб болып табылады, мысалы: вагон және контейнерлік операциялар, шамадан тыс жүктеме, терминалды өңдеу, қосымша логистикалық қызметтер.

Логистикалық аймақ құрғақ портқа/темір-жол жүк терминалына іргелес жерде орналасқан. Бұл нысанға ұлттық, аймақтық және халықаралық қажеттіліктерді қанағаттандыру мақсатында әртүрлі учаскелерде орналасқан әртүрлі көтерме қоймалар, сату және сақтау базалары кіреді.

Өнеркәсіптік аймақта бірқатар өндірістердің түпкі пайдаланушылары орналасатын болады, бұл ретте ауыл шаруашылығы және тамақ өнеркәсібі объектілері, бастапқы өңдеудің былғары-үлбір шикізатын өндіру жөніндегі жеңіл өнеркәсіп, металл бұйымдарын өндіру жөніндегі ауыр өнеркәсіп объектілері, сондай-ақ машиналар мен жабдықтарды жинау жөніндегі объектілер (Казахский ПромТрансПроект, n.d.).

АЭА аумағында кедендік рәсім – еркін кедендік аймақ жұмыс істейді. Еркін кеден аймағы – тауарлар АЭА аумағының немесе оның бір бөлігінің шегінде кедендік баждарды, салықтарды төлемей, сондай-ақ шетелдік тауарларға қатысты тарифтік емес реттеу шараларын қолданбай және Кеден одағының тауарларына қатысты тыйым салулар мен шектеулерді қолданбай орналастырылатын және пайдаланылатын кедендік рәсім.

АЭА қатысушыларына жобаны іске асыру үшін 2035 жылға дейін жер учаскесі тегін беріледі («Қорғас-Шығыс қақпасы» АЭА, 2024). «Қорғас-Шығыс қақпасы» АЭА инвестициялардың жалпы көлемі 2030 жылға қарай 522,7 млрд теңге, 2035 жылға қарай 715,5 млрд теңгеге жеткізу жоспарланып отыр. Ал тауарлар мен көрсетілетін қызметтерді (жұмыстарды) өндіру көлемі 2030 жылы 1171,3 млрд теңге, 2035 жылы 1687,8 млрд теңге аясында белгіленген (5-кесте).

5-кесте

«Қорғас-Шығыс қақпасы» арнайы экономикалық аймағының нысаналы индикаторлары

Р/с №	Мақсаттар, міндеттер және көрсеткіштер	Өлшем бірлігі	2024 жыл	2030 жылға қарай қол жеткізу	2035 жылға қарай қол жеткізу
				нысаналы индикатор	нысаналы индикатор
1	Инвестициялардың жалпы көлемі, оның ішінде:	млрд теңге	58,3	522,7	715,5
1.1	шетелдік инвестициялардың көлемі	млрд теңге	5,1	10,2	15,5
1.2	отандық инвестициялардың көлемі	млрд теңге	53,2	512,5	700,0
2	АЭА аумағында тауарлар мен көрсетілетін қызметтерді (жұмыстарды) өндіру көлемі	млрд теңге	82,4	1171,3	1687,8
3	Қатысушылар (компаниялар) саны	бірі.	67	85	95
4	Қызметтің қосалқы түрін жүзеге асыратын адамдардың саны	адам	8100	11300	14500
5	АЭА аумағында құрылатын жұмыс орындарының саны	адам	516	20500	22000
6	АЭА аумағындағы өндірістің жалпы көлеміндегі қазақстандық қамту үлесі	%	35	75	85

Ескерту: (Adilet.zan.kz, 2025) дереккөзі негізінде авторлармен құрастырылған

Алынған нәтижелер «Қорғас-Шығыс қақпасы» АЭА инвестициялық тартымдылық факторларын Frick & Rodriguez-Pose (2023) теориялық моделі тұрғысынан талқылауға көшуге мүмкіндік береді. Зерттеуде анықталған инвестициялық белсенділіктің, қатысушылар санының,

өндіріс көлемінің және құрылатын жұмыс орындарының өзгерістері қарастырылған теориялық факторлардың практикалық көрінісін байқауға мүмкіндік береді.

«Қорғас-Шығыс қақпасы» АЭА жағдайында бұл факторлар кешенді түрде көрінеді. АЭА

қатысушыларына берілетін салықтық және өзге де преференцияларды қоса алғанда, мемлекеттік саясат құралдары, сондай-ақ тиісті инфрақұрылыммен қамтамасыз ету маңызды рөл атқарады. Мұндай ынталандырулардың болуы инвесторлар шығындарының бір бөлігін азайтады және инвестициялық жобаларды аймақта орналастырудың экономикалық тартымдылығын арттырады. Осылайша, зерттеу нәтижелері теориялық модельде ерекшеленетін фискалдық және инфрақұрылымдық факторлардың маңыздылығын растайды.

«Қорғас-Шығыс қақпасы» АЭА шекара маңы аймағында орналасуы және оның көліктік-логистикалық мамандануы халықаралық нарықтарға қолжетімділікті қамтамасыз етеді және сыртқы сауда операцияларына бағдарланған компаниялар үшін қосымша мүмкіндіктер жасайды. Демек, АЭА-ның тартымдылығы мемлекет беретін жеңілдіктермен ғана емес, оның географиялық орналасуымен және трансшекаралық көлік-экономикалық байланыстарға қосылуымен де анықталады.

Зерттеу нәтижелері инвестициялық тартымдылықты инфрақұрылымның болуын, инвестициялық жобаларды орналастыру шарттарын және инвесторлармен өзара іс-қимылдың институционалдық тетіктерін қоса алғанда, АЭА сипаттамаларымен байланыстыруға мүмкіндік береді. Бұл жалпы экономикалық және институционалдық жағдайларды бағалағаннан кейін белгілі бір аймақтың сипаттамалары инвестордың шешіміне әсер етеді деген теориялық модельдің ережесіне сәйкес келеді.

«Қорғас-Шығыс қақпасы» АЭА-да өткізу қабілетін арттыру үшін инфрақұрылымдық жобалар іске асырылуда: «Қорғас-Шығыс қақпасы» АЭА мен ҚХР АЭА арасында тікелей логистикалық дәліз құру, «Khorgos Gateway» терминалын 18 теміржол желісіне дейін кеңейту, SkyNapsa халықаралық жүк-жолаушылар әуежайын салу, SARENS компаниясының өндірістік-логистикалық кешенін салу және Бонд қоймаларын салу.

«Қорғас-Шығыс қақпасы» АЭА-да 64 қатысушы тіркеліп, 58,6 млрд теңгеге 32 инвестициялық жоба іске асырылды. 2 300-ге жуық жұмыс орны құрылды. Іске асыру сатысында жалпы инвестиция көлемі 848,6 млрд теңгені құрайтын тағы 32 жоба бар, онда 5 000-нан астам жұмыс орнын құру жоспарлануда.

«Қорғас-Шығыс қақпасы» АЭА-дағы халықаралық жүк және жолаушылар әуежайының жобасы ICAO халықаралық ұсынымдарына

сәйкес авиациялық инфрақұрылым салудың үш кезеңді бағдарламасын көздейді. Бірінші кезең шеңберінде 2027 жылға дейін:

- өткізу мүмкіндігі сағатына 50 адамға дейін жолаушылар терминалын (2032 жылға қарай – сағатына 500 адамға дейін);

- JET A-1 авиаотыны жаңа түрінің заманауи отын қоймасының көлемі жылына 200 мың тоннаға дейін (2032 жылға қарай – 550 мың тоннаға дейін);

- автотұрағы және жылына 50 мың тонна теміржол түйығы бар жүк терминалын (2032 жылға қарай – жылына 250 мың тоннаға дейін) салу жоспарлануда.

Екінші және үшінші кезеңдер шеңберінде 2032 жылға дейін туристік және ойын-сауық инфрақұрылымы да құрылады. Инвестициялардың жалпы көлемі шамамен 250 млрд теңгені құрайды және 700 жаңа жұмыс орнын ашады (ҚР Премьер-министрінің ресми ақпараттық ресурсы, 2025).

2027 жылдың соңына дейін жалпы инвестиция көлемі 1,1 трлн теңге болатын тағы 65 жобаны іске асыру және 9 мыңнан астам жұмыс орнын құру жоспарлануда. Құрғақ портты кеңейту аясында екі қосымша теміржол жаңартылды және сегіз қосымша теміржол салынды, бұл терминалдың өткізу қабілетін бір жарым есеге арттырды.

«Saron Kazakhstan» бельгиялық компаниясы жалпы құны 8 млрд теңгені құрайтын екінші айналма жол мен ірі тоннажды көлікке арналған уақытша қойманың құрылысын бастады, оны аяқтау 2026 жылдың соңына жоспарланған.

Тауарлар экспортын ұлғайту мақсатында жалпы ұзындығы 294 км Алтынкөл-Жетіген екінші желісі салынуда, оның 64 км Жетісу аумағында орналасқан. Бұл жобаларды іске асыру Қазақстан мен Қытай арасындағы жүк тасымалын арттырады деп күтілуде, бұл өңірдің әлеуметтік-экономикалық дамуына оң әсер етеді.

Бүгінгі таңда АЭА аумағын қамтамасыз ету үшін мемлекет 427,5 млрд теңге бөлді және игерілді, бұл ретте инфрақұрылымның орташа аяқталуы 68,6% -ды құрайды. Инфрақұрылым нысандарының құрылысын толық аяқтау үшін қосымша қаржыландыру қажет.

АЭА-тың жалпы аумағы 136,6 мың гектарды құрайды, оның 114,9 мың гектары құрылысқа, 5,4 мың гектары әуежайлар және 16,4 мың гектары өнеркәсіпке арналған. АЭА-ның инфрақұрылыммен қамтамасыз етілген өнеркәсіп-

тік бөлігінде жобаларға арналған аумақ 4 547,4 га (27,8%), инфрақұрылымның жалпы ауданы 3 899,6 га (23,9%), пайдалы емес алаң 415,3 га (2,5%) және инфрақұрылыммен қамтамасыз

етілмеген жобаларға арналған аумақ 7 488,3 га (45,8%) құрайды деп «Өнеркәсіптің жағдайы туралы Ұлттық баяндамада» көрсетілген (Qazindustry, 2025).

6-кесте

Арнайы экономикалық аймақтар инфрақұрылымының аяқталу деңгейі

№	АЭА атауы	Инфрақұрылымның аяқталу деңгейі, %	Инфрақұрылыммен қамтамасыз етілуі, %	Бөлінген қаражат, млрд тг	Қосымша қажеттілік, млрд тг
1	«Астана-Жаңа қала»	87	89,2	24,8	–
2	«Ақтау теңіз порты»	50	55,9	7,8	–
3	«Инновациялық технологиялар паркі (ИТП)»	100	100	27,0	–
4	«Оңтүстік»	100	56,1	8,1	5,1
5	«Ұлттық индустриялық мұнай-химия технопаркі (ҰИМХТ)»	50	99,6	171,6	194,9
6	«Сарыарқа»	93,2	46,2	25,2	93,5
7	«Павлодар»	65,8	60,2	13,7	10,4
8	«Қорғас-Шығыс қақпасы»	100	15,0	36,9	23,9
9	«Jibek Joly»	72,1	100	26,8	0,7
10	«Қорғас» халықаралық шекара маңы ынтымақтастығы орталығы (МШЫО)	70	93,4	40,8	27,5
11	«Астана-Технополис»	–	36,4	–	105,0
12	«Turan»	50	37,1	5,3	5,8
13	«QYZYLJAR»	54	100	13,8	43,7
	Барлығы	68,6%	68,4	401,8	510,5

Ескерту: (Qazindustry, 2025) дереккөзі негізінде авторлармен құрастырылған

6-кесте деректері Қазақстандағы арнайы экономикалық аймақтар арасында «Қорғас-Шығыс қақпасы» АЭА-сының инфрақұрылымдық даму ерекшеліктерін айқын көрсетеді. Аталған аймақта инфрақұрылымның аяқталу деңгейі 100% болғанымен, инфрақұрылыммен нақты қамтамасыз етілу деңгейі небәрі 15% құрайды. Бұл айырмашылықты түсіндірген кезде инженерлік-коммуникациялық инфрақұрылымның физикалық аяқталуын және оның инвесторлардың нақты қажеттіліктеріне сәйкестігін ажырату маңызды. Өнеркәсіптік жобаларды іске асыру үшін электр энергиясына, газға, суға және көлік коммуникацияларына тұрақты қолжетімділікпен қатар қажетті ресурстардың ұзақ мерзімді теңгерімін алдын ала жоспарлау қажет. Ресурстардың қажеттіліктері мен инвестициялық жобаларды жоспарлаудың

жеткіліксіз үйлестірілуі инфрақұрылымның физикалық тұрғыдан дайын болған жағдайда да толық пайдаланылмауына әкелуі мүмкін. Сондықтан «Қорғас-Шығыс қақпасы» АЭА-да 100% инфрақұрылымдық дайындық пен 15% қамтамасыз ету арасындағы алшақтықты инфрақұрылымдық ұсыныс пен нақты инвестициялық сұраныстың сәйкес келмеуі тұрғысынан да қарастыруға болады.

«Қорғас-Шығыс қақпасы» АЭА-на инфрақұрылымды дамыту үшін 36,9 млрд теңге көлемінде қаражат бөлінген, алайда аймақтың толыққанды жұмыс істеуі үшін қосымша 23,9 млрд теңге қаржыландыру қажет. Бұл жағдай инфрақұрылым объектілерінің іске қосылуы мен пайдаланылуын тежейтін институционалдық, ұйымдастырушылық немесе сұранысқа байланысты факторлардың бар екенін көрсетеді.

Салыстырмалы түрғыдан алғанда, кейбір АЭА-ларда инфрақұрылыммен қамтамасыз етілу деңгейі жоғары (мысалы, «Jibek Joly» – 100%, «Инновациялық технологиялар паркі» – 100%), ал «Қорғас-Шығыс қақпасы» АЭА-сының көрсеткіштері инвестициялық тартымдылықты іске асыру әлеуетінің толық пайдаланылмай отырғанын білдіреді. Геостратегиялық орналасуына, халықаралық транзиттік әлеуетіне және Қытаймен шекара маңындағы артықшылықтарына қарамастан, инфрақұрылымның төмен деңгейде пайдаланылуы аймақтың бәсекеге қабілеттілігін шектейді.

Осыған байланысты «Қорғас-Шығыс қақпасы» АЭА-сының инвестициялық тиімділігін арттыру үшін инфрақұрылым объектілерін нақты жобалармен толтыру, резиденттерді тарту тетіктерін жетілдіру, сондай-ақ басқару және үйлестіру механизмдерін күшейту қажет. Бұл шаралар аймақтың транзиттік-логистикалық және өндірістік әлеуетін толық іске асырып, шетелдік және отандық инвестицияларды тарту рөлін арттыруға мүмкіндік береді.

Қорытынды

Жүргізілген зерттеу нәтижелері Қазақстан Республикасының арнайы экономикалық аймақтары инвестициялық белсенділікті ынталандыруға, өнеркәсіптік өндірісті ұлғайтуға, жұмыс орындарын құруға және экспорттық әлеуетті кеңейтуге ықпал ететінін көрсетті. 2025 жылдың қорытындысы бойынша АЭА аумақтарындағы өндіріс көлемі 3,1 трлн теңгені құрап, 2024 жылмен салыстырғанда шамамен 32%-ға өскен. Бұл АЭА-лардың Қазақстанның индустриялық және инвестициялық даму саясатындағы маңыздылығын көрсетеді.

«Қорғас-Шығыс қақпасы» АЭА мысалында жүргізілген талдау негізінде мынадай негізгі ғылыми нәтижелер алынды:

- АЭА инвестициялық тартымдылығын қалыптастыратын негізгі факторлар жүйеленген. Оларға салықтық және кедендік жеңілдіктермен қатар инфрақұрылымның нақты қолжетімділігі, институционалдық орта және көліктік-логистикалық позициялау ерекшеліктері кіретіні анықталды;

- Инфрақұрылымды ресми қамтамасыз ету мен оны нақты пайдалану арасындағы айырмашылық анықталды. Бұл АЭА тиімділігін тек инфрақұрылымды құру деңгейі арқылы бағалау жеткіліксіз екенін және инвестициялық белсен-

ділікті бағалау кезінде инфрақұрылымды нақты пайдалану көрсеткіштерін ескеру қажет екенін көрсетеді;

- «Қорғас-Шығыс қақпасы» АЭА-ның трансшекаралық орналасуы оның инвестициялық әлеуетінің ерекше факторы ретінде айқындалған. Оның көлік-логистикалық дәліздермен және халықаралық сауда ағындарымен байланысы АЭА-ны инвестициялар тарту және экспортқа бағдарланған өндірісті дамыту құралы ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, жүргізілген талдау АЭА тиімділігінің инфрақұрылымдық қамтамасыз ету деңгейіне, орналасу ерекшеліктеріне және инвестициялық мамандануына тәуелді екенін көрсетті. Осы түрғыдан алғанда, «Қорғас-Шығыс қақпасы» АЭА-ның ерекшелігі оның Қазақстан мен Қытай арасындағы трансшекаралық экономикалық байланыстардың маңызды торабында орналасуымен байланысты. Сондықтан аталған АЭА-ның шекаралық және транзиттік әлеуетін тиімді пайдалану және дамыту бойынша келесі ұсыныстар берілді:

«Қорғас-Шығыс қақпасы» АЭА аумағында трансшекаралық көлік-логистикалық инфрақұрылымды дамыту қажет. АЭА-ның Қазақстан-Қытай шекарасындағы орналасуын ескере отырып, инвестицияларды тек өндірістік объектілерге емес, мультимодальды терминалдарға, қойма және кедендік-логистикалық инфрақұрылымға, оның ішінде температуралық режимді қажет ететін жүктерге арналған қоймаларға бағыттау ұсынылады. Бұл Қытайдан келетін тауарларды қабылдау, сақтау, қайта өңдеу және Қазақстан мен ЕАЭО нарықтарына одан әрі жеткізу операцияларын бір логистикалық тізбекке біріктіруге мүмкіндік береді.

Қазақстан-Қытай шекарасындағы трансшекаралық сауда операцияларын цифрландыруды тереңдету қажет. «Қорғас» торабының ерекшелігіне байланысты инвесторлар үшін кедендік рәсімдердің ұзақтығы, құжат айналымы және шекаралық өткізу операциялары инвестициялық тартымдылыққа әсер етуі мүмкін.

АЭА-ны Қазақстан-Қытай – ЕАЭО бағытындағы өңірлік өндірістік және логистикалық тізбектерге интеграциялау қажет. Бұл үшін АЭА резиденттері үшін Қазақстан нарығымен қатар Орталық Азия және ЕАЭО нарықтарына шығуға бағытталған инвестициялық жобаларды іріктеу критерийлерін енгізу ұсынылады. Мұндай тәсіл «Қорғас-Шығыс қақпасы» АЭА-ны тек шекаралық сауда алаңы емес, Қытайдан Еуразиялық на-

рықтарға шығатын өндірістік-логистикалық хаб ретінде дамытуға мүмкіндік береді.

Траншекаралық инвестициялық жобаларды сүйемелдеудің арнайы институционалдық тетігін қалыптастыру қажет. Қытай инвесторлары үшін «бір терезе» қағидатын тек әкімшілік рәсімдерді оңайлатумен шектемей, жер учаскесін тандау, инфрақұрылымға қосылу, кедендік рәсімдер, рұқсат құжаттарын алу және жобаны іске қосу кезеңдерінің барлығын қамтитын жобалық сүйемелдеу жүйесіне айналдыру ұсынылады. Бұл әсіресе шетелдік инвесторлар үшін жобаны іске асыру мерзімдері мен әкімшілік шығындарды қысқартуға мүмкіндік береді.

АЭА-ның инвестициялық ұсыныстарын Қытайдың шекаралас өңірлерімен нысаналы түрде ілгерілету қажет. Инвестициялық тарту тетігі жалпы халықаралық жарнамамен шектелмей, Қытайдың шекара маңындағы кәсіпкерлік және өндірістік орталықтарымен тұрақты В2В-кездесулер, бірлескен инвестициялық форумдар және нақты жобалар бойынша роуд-шоулар өткізуге бағытталуы тиіс. Бұл тәсіл АЭА-ға нақты инвесторлар мен жобаларды тартуға мүмкіндік береді.

Қазақстан-Қытай ғылыми-технологиялық кооперациясын АЭА қызметімен байланыстыру ұсынылады. Елдің ҒЗТКЖ шығындары ЖІӨ –нің шамамен 0,13% құрайды, бұл экономикалық дамудың үқсас кезеңінде елдер үшін әдетте ұсынылатын 1,0% – 1,5% деңгейден едәуір төмен.

Ғылыми ұйымдарды тарту жалпы сипатта емес, «Қорғас» торабының нақты қажеттіліктеріне сәйкес жүзеге асырылуы тиіс. Атап айтқанда, логистиканы цифрландыру, қоймаларды автоматтандыру, көлік ағындарын басқару, электрондық коммерция және трансшекаралық сауда технологиялары бойынша бірлескен қолданбалы жобаларды іске асыруға басымдық беру қажет.

Осылайша, «Қорғас-Шығыс қақпасы» АЭА-ның инвестициялық тартымдылығын арттырудың негізгі бағыты инфрақұрылымды жалпы түрде кеңейтумен шектелмеуі тиіс. Оның Қазақстан-Қытай шекарасындағы орналасуын, транзиттік әлеуетін және Еуразиялық нарықтарға шығу мүмкіндігін пайдалана отырып, АЭА-ны трансшекаралық өндірістік-логистикалық хаб ретінде мамандандыру қажет.

Алғыс, мүдделер қақтығысы

Авторлар мүдделер қақтығысының жоқтығын мәлімдейді.

Авторлардың қосқан үлесі

ЕЖЖ: әдістеме, деректерді жинау, тұжырымдамалау, деректерді өңдеу, авторлық қадағалау.

РЖБ: зерттеу, түпнұсқа жобаны жазу, мақаланы түзету. Барлық авторлар қолжазбаның жарияланған нұсқасымен танысып, онымен келісті.

Әдебиеттер

- Aggarwal, A. (2005). Performance of export processing zones: A comparative analysis of India, Sri Lanka and Bangladesh (Working Paper No. 155). Indian Council for Research on International Economic Relations.
- Adilet.zan.kz. (2025). «Қорғас-Шығыс қақпасы» арнайы экономикалық аймағының кейбір мәселелері туралы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2025 жылғы 1 шілдедегі № 495 қаулысы. «Әділет» ақпараттық-құқықтық жүйесі. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2500000495>
- Akhmetov, D. (2022). Financial and legal regulation of foreign investments in special economic and industrial zones under the legislation of Kazakhstan. *Bulletin of the Karaganda University "Law Series"*, 108(4), 25–33. <https://doi.org/10.31489/2022L4/25-33>
- Ambroziak, A., & Hartwell, C. A. (2018). The impact of investments in special economic zones on regional development: The case of Poland. *Regional Studies*, 52(10), 1322–1331. <https://doi.org/10.1080/00343404.2017.1395005>
- Asian Development Bank. (2015). *Asian economic integration report 2015: How can special economic zones catalyze economic development?* Asian Development Bank.
- Asian Development Bank. (2020). *Asian economic integration report. Manila*. Asian Development Bank. <https://doi.org/10.22617/TCS190461-2>
- Blonigen, B. (2005). A review of the empirical literature on FDI determinants. *Atlantic Economic Journal*, 33(4), 383–403. <https://doi.org/10.1007/s11293-005-2868-9>
- Сиваш, О. С. (2018). Особые экономические зоны и их влияние на устойчивое развитие инвестиционного процесса. *Научный вестник: Финансы, банки, инвестиции*, (4), 142–152.
- Ciżkowicz, P., Ciżkowicz-Pękała, M., Pękała, P., & Rzońca, A. (2017). The effects of special economic zones on employment and investment: A spatial panel modeling perspective. *Journal of Economic Geography*, 17(3), 571–605. <https://doi.org/10.1093/jeg/lbw028>
- Farole, T. (2011). *Special economic zones in Africa*. World Bank. <http://hdl.handle.net/10986/2268>
- FDI Intelligence. (2024). *Record FDI flows into global free zones in 2023*. fDi Intelligence. <https://www.fdiintelligence.com/content/5472f636-07e5-5758-ba41-7fe1e17af760>

- FIAS. (2009). *Special economic zones: Performance, lessons learned, and implications for zone development*. World Bank Group.
- Frick, S. A., Rodríguez-Pose, A., & Wong, M. D. (2019). Toward economically dynamic special economic zones in emerging countries. *Economic Geography*, 95(1), 30–64. <https://doi.org/10.1080/00130095.2018.1467732>
- Frick, S. A., & Rodríguez-Pose, A. (2023). What draws investment to special economic zones? Lessons from developing countries. *Regional Studies*, 57(11), 2136–2147. <https://doi.org/10.1080/00343404.2023.2185218>
- Hartwell, C. A. (2018). Bringing the benefits of David to Goliath: Special economic zones and institutional improvement. *Regional Studies*, 52(10), 1309–1321. <https://doi.org/10.1080/00343404.2017.1346371>
- Hutzschenreuter, T., Matt, T., & Kleindienst, I. (2020). Going subnational: A literature review and research agenda. *Journal of World Business*, 55(4), 101076. <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2020.101076>
- Jasiniak, M., & Koziński, J. (2017). Tax incentives as an instrument attracting investors to special economic zones. *e-Finanse: Financial Internet Quarterly*, 13 (2), 36-44, <https://doi.org/10.1515/fiqf-2016-0021>
- Казахский ПромТрансПроект. (n.d.). *Комплексные работы по строительству сухого порта и объектов инфраструктуры специальной экономической зоны «Хоргос-Восточные ворота»*. <https://kazptp.kz/sez-horgos-vostochnye-vorota/>
- Kang, Y., & Jiang, F. (2012). FDI location choice of Chinese multinationals in East and Southeast Asia: Traditional economic factors and institutional perspective. *Journal of World Business*, 47(1), 45–53. <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2010.10.019>
- Квашнина, И.А. (2021). Особые экономические зоны как инструмент привлечения иностранных инвестиций. *Вестник Института экономики Российской академии наук*, (3), 121–132. https://doi.org/10.52180/2073-6487_2021_3_121_132
- Kenzhetayeva, A. (2025). Assessing the effectiveness of Kazakhstan’s special economic zones: a comparative institutional analysis with China. *State Audit*, 69(4), 206–222. <https://doi.org/10.55871/2072-9847-2025-69-4-206-222>
- ҚР Премьер-министрінің ресми ақпараттық ресурсы. (2025). Президент тапсырмасы бойынша Үкімет неміс инвесторларымен бірлесіп Жетісу өңірінде халықаралық жүк және жолаушылар әуежайын салады. <https://primeminister.kz/news/prezident-tapsyrmasy-boynynsha-ukimet-nemis-investorlarymen-birlesip-zhetisu-onirinde-khalykaralyk-zhuk-zhane-zholaushylar-aezhayyn-salady-30204>
- Madani, D. (1999). A review of the role and impact of export processing zones (Policy Research Working Paper). World Bank.
- Mirzaliyeva, S. (2019). Special Economic Zones: new priorities in global and national economy. *Central Asian Economic Review*, (4), 171-179.
- Майоров, И.М., & Щеглов, М. В. (2018). Свободные экономические зоны как инструмент привлечения иностранных инвестиций в национальную экономику: опыт Китая. *Фундаментальные исследования*, (3), 52–57.
- Матякубов, У.Р., & Кипкеева, А. М. (2024). Эффективность мер по привлечению инвестиций в специальные экономические зоны Узбекистана. *Естественно-гуманитарные исследования*, 2(52), 191–194.
- Mirzaliyeva, S. (2019). Special Economic Zones: new priorities in global and national economy. *Central Asian Economic Review*, (4), 171-179.
- Nel, E., & Rogerson, C. (2013). Special economic zones in South Africa: Reflections from international debates. *Urban Forum*, 24(2), 205–217. <https://doi.org/10.1007/s12132-012-9184-7>
- OECD. (2018). *OECD investment policy reviews*. Paris. https://www.oecd.org/en/publications/oecd-investment-policy-reviews_19900910.html
- Qazindustry. (2025). *Национальный доклад о состоянии промышленности РК*. <https://qazindustry.gov.kz/ru/nationalreportindustry>
- Rolfe, R. J., Woodward, D. P., & Kagira, B. (2004). Footloose and tax free: Incentive preferences in Kenyan export processing zones. *South African Journal of Economics*, 72(4), 784–807. <https://doi.org/10.1111/j.1813-6982.2004.tb00134.x>
- Saulius, N., & Konysbek, A. (2024). Exploring special economic zone governance: a comparative study of Kazakhstan, the Russian Federation, and Kyrgyzstan. *Journal of Economic Research & Business Administration*, 150(4), 109-116. <https://doi.org/10.26577/be.2024.150.i4.a8>
- UNCTAD. (2019). *World investment report 2019: Special economic zones*. Geneva. <https://doi.org/10.18356/8a8d05f9-en>
- UNCTAD. (2023). *World investment report 2023: Investing in sustainable energy for all*. Geneva. <https://doi.org/10.18356/9789210027847>
- Wang, J. (2013). The economic impact of special economic zones: Evidence from Chinese municipalities. *Journal of Development Economics*, 101(1), 133–147. <https://doi.org/10.1016/j.jdevco.2012.10.009>
- World Bank. (2017). *Special economic zones: An operational review*. Washington, DC.

References

- Aggarwal, A. (2005). Performance of export processing zones: A comparative analysis of India, Sri Lanka and Bangladesh (Working Paper No. 155). Indian Council for Research on International Economic Relations.
- Adilet.zan.kz. (2025). «Қорғас-Шығыс қақпасы» арнайы экономикалық аймағының кейбір мәселелері туралы. *Qazaqstan Respublikasy Үкіметінің 2025 жылғы 1 шілдесіндегі № 495 қаулысы* [On some issues of the Special Economic Zone “Khorgos-Eastern Gate”. Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated July 1, 2025 No. 495]. Informacionno-pravovaya sistema “Adilet”. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2500000495>
- Akhmetov, D. (2022). Financial and legal regulation of foreign investments in special economic and industrial zones under the legislation of Kazakhstan. *Bulletin of the Karaganda University “Law Series”*, 108(4), 25–33. <https://doi.org/10.31489/2022L4/25-33>

- Ambroziak, A., & Hartwell, C. A. (2018). The impact of investments in special economic zones on regional development: The case of Poland. *Regional Studies*, 52(10), 1322–1331. <https://doi.org/10.1080/00343404.2017.1395005>
- Asian Development Bank. (2015). *Asian economic integration report 2015: How can special economic zones catalyze economic development?* Asian Development Bank.
- Asian Development Bank. (2020). *Asian economic integration report*. Manila. Asian Development Bank. <https://doi.org/10.22617/TCS190461-2>
- Blonigen, B. (2005). A review of the empirical literature on FDI determinants. *Atlantic Economic Journal*, 33(4), 383–403. <https://doi.org/10.1007/s11293-005-2868-9>
- Cizkowicz, P., Cizkowicz-Pekala, M., Pekala, P., & Rzońca, A. (2017). The effects of special economic zones on employment and investment: A spatial panel modeling perspective. *Journal of Economic Geography*, 17(3), 571–605. <https://doi.org/10.1093/jeg/lbw028>
- Farole, T. (2011). *Special economic zones in Africa*. World Bank. <http://hdl.handle.net/10986/2268>
- FDI Intelligence. (2024). *Record FDI flows into global free zones in 2023*. fDi Intelligence. <https://www.fdiintelligence.com/content/5472f636-07e5-5758-ba41-7fe1e17af760>
- FIAS. (2009). *Special economic zones: Performance, lessons learned, and implications for zone development*. World Bank Group.
- Frick, S. A., Rodríguez-Pose, A., & Wong, M. D. (2019). Toward economically dynamic special economic zones in emerging countries. *Economic Geography*, 95(1), 30–64. <https://doi.org/10.1080/00130095.2018.1467732>
- Frick, S. A., & Rodríguez-Pose, A. (2023). What draws investment to special economic zones? Lessons from developing countries. *Regional Studies*, 57(11), 2136–2147. <https://doi.org/10.1080/00343404.2023.2185218>
- Jasiniak, M., & Koziński, J. (2017). Tax incentives as an instrument attracting investors to special economic zones. *e-Finanse: Financial Internet Quarterly*, 13(2), 36–44. <https://doi.org/10.1515/fiqf-2016-0021>
- Hartwell, C. A. (2018). Bringing the benefits of David to Goliath: Special economic zones and institutional improvement. *Regional Studies*, 52(10), 1309–1321. <https://doi.org/10.1080/00343404.2017.1346371>
- Hutzschenreuter, T., Matt, T., & Kleindienst, I. (2020). Going subnational: A literature review and research agenda. *Journal of World Business*, 55(4), 101076. <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2020.101076>
- Kang, Y., & Jiang, F. (2012). FDI location choice of Chinese multinationals in East and Southeast Asia: Traditional economic factors and institutional perspective. *Journal of World Business*, 47(1), 45–53. <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2010.10.019>
- Kazahskij PromTransProekt. (n.d.). *Kompleksnye raboty po stroitel'stvu suhogo porta i ob'ektov infrastruktury special'noj ekonomicheskoy zony «Horgos-Vostochnye vorota»* [Comprehensive work on the construction of a dry port and infrastructure facilities of the Khorgos-Eastern Gate special economic zone]. <https://kazptp.kz/sez-horgos-vostochnye-vorota/>
- Kenzhetayeva A. (2025). Assessing the effectiveness of Kazakhstan's special economic zones: a comparative institutional analysis with China. *State Audit*, 69(4), 206–222. <https://doi.org/10.55871/2072-9847-2025-69-4-206-222>
- Kvashnina, I. A. (2021). Osobyie ekonomicheskie zony kak instrument privlecheniya inostrannykh investitsiy [Special economic zones as a tool for attracting foreign investment]. *Vestnik Instituta ekonomiki Rossijskoj akademii nauk*, (3), 121–132. https://doi.org/10.52180/2073-6487_2021_3_121_132
- Madani, D. (1999). *A review of the role and impact of export processing zones* (Policy Research Working Paper). World Bank.
- Majorov, I. M., & Shcheglov, M. V. (2018). Svobodnye ekonomicheskie zony kak instrument privlecheniya inostrannykh investitsiy v nacional'nyu ekonomiku: opyt Kitaya [Free economic zones as a tool for attracting foreign investment into the national economy: China's experience]. *Fundamental'nye issledovaniya*, (3), 52–57.
- Matyakubov, U. R., & Kipkeeva, A. M. (2024). Effektivnost' mer po privlecheniyu investitsiy v special'nye ekonomicheskie zony Uzbekistana [The effectiveness of measures to attract investment in the special economic zones of Uzbekistan]. *Estestvenno-gumanitarnye issledovaniya*, 2(52), 191–194.
- Mirzaliyeva, S. (2019). Special Economic Zones: new priorities in global and national economy. *Central Asian Economic Review*, (4), 171–179.
- Nel, E., & Rogerson, C. (2013). Special economic zones in South Africa: Reflections from international debates. *Urban Forum*, 24(2), 205–217. <https://doi.org/10.1007/s12132-012-9184-7>
- OECD. (2018). *OECD investment policy reviews*. Paris. https://www.oecd.org/en/publications/oecd-investment-policy-reviews_19900910.html
- Qazindustry. (2025). *Nacional'nyj doklad o sostoyanii promyshlennosti RK*. [National report on the state of industry of the Republic of Kazakhstan]. <https://qazindustry.gov.kz/ru/nationalreportindustry>
- QR Premier-ministriniñ resmi apparattyq resursy. (2025). Prezident tapsyrmasy boynsha Ükimet nemis investorlarymen birlesip Jetisu öñirinde halyqaralyq jük jáne jolaushylar äuejaiyn salady [On behalf of the President, the Government, together with German investors, will build an international cargo and passenger airport in Zhetysay]. <https://primeminister.kz/news/prezident-tapsyrmasy-boyynsha-ukimet-nemis-investorlarymen-birlesip-zhetisu-onirinde-khalykaralyk-zhuk-zhane-zholaushylar-aezhayyn-salady-30204>
- Rolfe, R. J., Woodward, D. P., & Kagira, B. (2004). Footloose and tax free: Incentive preferences in Kenyan export processing zones. *South African Journal of Economics*, 72(4), 784–807. <https://doi.org/10.1111/j.1813-6982.2004.tb00134.x>
- Saulius, N., & Konysbek, A. (2024). Exploring special economic zone governance: a comparative study of Kazakhstan, the Russian Federation, and Kyrgyzstan. *Journal of Economic Research & Business Administration*, 150(4), 109–116. <https://doi.org/10.26577/be.2024.150.i4.a8>

Sivash, O. S. (2018). Osobyie ekonomicheskie zony i ih vliyanie na ustojchivoe razvitie investicionnogo processa [Special economic zones and their impact on the sustainable development of the investment process]. *Nauchnyj vestnik: Finansy, banki, investicii*, (4), 142–152.

UNCTAD. (2019). *World investment report 2019: Special economic zones*. Geneva. <https://doi.org/10.18356/8a8d05f9-en>

UNCTAD. (2023). *World investment report 2023: Investing in sustainable energy for all*. Geneva. <https://doi.org/10.18356/9789210027847>

Wang, J. (2013). The economic impact of special economic zones: Evidence from Chinese municipalities. *Journal of Development Economics*, 101(1), 133–147. <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2012.10.009>

World Bank. (2017). *Special economic zones: An operational review*. Washington, DC. <https://doi.org/10.1596/978-0-8213-8269-1>

Авторлар туралы мәлімет:

Ермекова Жанна Жандарбековна – хат-хабар авторы, экономика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор м.а., әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті (Алматы, Қазақстан, e-mail: Zhanna.yermekova@kaznu.edu.kz).

Ранов Жандос Бакитбекович – PhD, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті (Алматы, Қазақстан, e-mail: ranov.1985@mail.ru).

Information about the authors:

Yermekova Zhanna Zhandarbekovna – corresponding author, Candidate of economic sciences, Acting Associate Professor, Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan, e-mail: Zhanna.yermekova@kaznu.edu.kz).

Ranov Zhandos – PhD, Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan, e-mail: ranov.1985@mail.ru).

Сведения об авторах:

Ермекова Жанна Жандарбековна – автор-корреспондент, кандидат экономических наук, и. о. доцента, Казахский национальный университет имени аль-Фараби (Алматы, Казахстан, e-mail: Zhanna.yermekova@kaznu.edu.kz).

Ранов Жандос Бакитбекович – PhD, Казахский национальный университет имени аль-Фараби (Алматы, Казахстан, e-mail: ranov.1985@mail.ru).

Келін түсті: 21 мамыр 2026 жыл

Қабылданды: 20 қыркүйек 2026 жыл